

NUOREN ITSENÄISTYMISEN TUKEMINEN SIJAISHUOLLOSSA

Ulla Paavola

Opinnäytetyö
Joulukuu 2011

Sosiaali- ja terveysalan ammattikorkeakoulututkinto
Sosiaalialan koulutusohjelma

JYVÄSKYLÄN AMMATTIKORKEAKOULU
JAMK UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Tekijä(t) SUKUNIMI, Etunimi	Julkaisun laji Opinnäytetyö	Päivämäärä 13.12.2011
PAAVOLA, Ulla	Sivumäärä 54	Julkaisun kieli suomi
	Luottamuksellisuus () saakka	Verkojulkaisulupa myönnetty (X)
Työn nimi NUOREN ITSENÄISTYMISEN TUKEMINEN SIJAISHUOLLOSSA		
Koulutusohjelma Sosiaalialan koulutusohjelma		
Työn ohjaaja(t) JUSSILA, Aino		
Toimeksiantaja(t)		
<p>Tiivistelmä</p> <p>Vuonna 2010 kodin ulkopuolelle oli sijoitettuna 17064 lasta ja nuorta ja lastensuojelun avohuollon asiakkaina oli kaikkiaan 78588 lasta ja nuorta. Lastensuojelun asiakkuuden päättymisen jälkeen nuoret ovat menestyneet elämässä heikommin kuin muut ikäisensä. Heidän koulutustasonsa on jäänyt heikommaksi ja heillä on enemmän ongelmia, kuten työttömyyttä ja päihdeongelmia.</p> <p>Opinnäytetyössäni olen halunnut luoda työskentelytavan, jonka avulla sijaishuollossa voidaan tukea ja vahvistaa nuorten elämän- ja arjenhallintaa. Työskentelyssä kiinnitetään erityistä huomiota peruskoulun suorittamiseen ja opiskelupaikan saamiseen. Nuoren minäkäsitystä ja itsetuntoa vahvistetaan selvittämällä hänen lapsuuttaan muun muassa menneisyysmatkailulla. Hänen läheis- ja viranomaisverkostonsa kartoitetaan ja nuorelle luodaan hyvä tukiverkosto, joka on tarvittaessa apuna, kun nuori jo asuu omassa kodissaan. Arjenhallintaa tuetaan varmistamalla, että nuori hallitsee kodinhuollon, virastoasioinnin, rahan käytön ja muut elämässä tarvittavat taidot.</p> <p>Opinnäytetyöni sisältää toimintamalleja nuoren itsenäistymisen tukemiseksi. Työntekijä voi muokata ja soveltaa näitä malleja omaan työhönsä ja yksikköönsä sopiviksi. Nuorelle kerätään samalla yhteen kansioksi hänelle tarpeelliset ja tärkeät asiat.</p>		
Avainsanat (asiasanat) lastensuojelu, sijaishuolto, jälkihuolto, itsenäistyminen		
Muut tiedot		

Author(s) PAAVOLA, Ulla	Type of publication Bachelor's Thesis	Date 13122011
	Pages 54	Language Finnish
	Confidential () Until	Permission for web publication (X)
Title SUPPORTING AN ADOLESCENT'S INDEPENDENCE IN FOSTER CARE		
Degree Programme Degree Program of Social Services		
Tutor(s) JUSSILA, Aino		
Assigned by		
<p>Abstract</p> <p>In 2010 there were 17064 children and adolescents placed in foster care and a total of 78588 were clients of non-institutional social care. After their period as clients of child welfare services they have not fared as well in life as their peers. Their level of education is lower and they have more problems such as unemployment and substance abuse.</p> <p>The aim of this thesis was to present a method to support and strengthen young clients' ability to control their everyday life, and life in general, during their time in foster care. The method pays special attention to education so as to ensure that the clients complete their comprehensive school education and apply to schools for further studies.</p> <p>The clients' sense of self and self-esteem is strengthened by specifying events from their childhood. A support network will be created, consisting of both authoritative services and people close to the client. This network will support the adolescents when they have moved on to live in their own homes. Their coping with their everyday life is supported by ensuring that they know how to do basic housekeeping tasks, are familiar with the basic services, know how to take care of their finances and know any other basic skills needed in life.</p> <p>The thesis includes methods to support a young person's independence. Social workers can modify and adapt these methods so as to make them suitable for their own work and unit. A part of the process will be a compilation of a folder containing everything necessary and important from the client's perspective.</p>		
Keywords child welfare, foster care, foster aftercare, become independent		
Miscellaneous		

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	3
2. NUORUUS KEHITYSVAIHEENA	5
2.1 Nuoruus	5
2.1.1 Fyysiset ja motoriset muutokset	5
2.1.2 Kognitiivinen kehitys	6
2.1.3 Persoonallisuus ja identiteetti	7
2.1.4 Perhe ja ystävät	11
2.2 Kiintymyssuhteet	13
3. UUDISTUNUT LASTENSUOJELULAKI (417/2007) LAPSEN EDUN TURVAAJANA	21
3.1 Lain keskeiset periaatteet	21
3.2 Miten arvioidaan lapsen etu	23
3.3 Asiakassuunnitelma	24
3.4 Huostaanotto	25
3.5 Lapsen osallisuus	26
3.6 Sijaishuolto	28
3.7 Nuoren kasvaminen sijaishuollossa	30
3.8 Nuoren kasvaminen laitoksessa	32
4. KANSIOTYÖSKENTELY	35
4.1 Sosiaalipedagoginen työote	35
4.2 Elämän hallinta	36
4.3 Kansiotyöskentelyn perusta	37
4.4 Omahoitajamenetelmä	40
4.5 Itsenäistyvän nuoren oma kansio	41
4.6 Minä	43
4.7 Sijoituspolku	43
4.8 Harrastukset	46
4.9 Verkostot	47

	2
4.10 Arkielämän taidot	48
4.11 Jälkihuolto	49
 5. JOHTOPÄÄTÖKSET JA JATKOTUTKIMUSTARVE	 51
 LÄHTEET	 53

1. JOHDANTO

Itsenäiseen elämään siirtyminen on merkittävä tapahtuma nuorelle. Hänen pitää ottaa vastuu itsestään ja omien asioiden hoidosta entistä enemmän. Jokaisella nuorella on erilaiset eväät ja omien siipien kantavuus omaan elämään. Riippumatta nuoren lähtökohdista itsenäisen elämän aloittaminen herättää monenlaisia tunteita. Päällimmäisenä ovat varmasti innokkuus, ilo ja vapaudentunne; toisaalta on pelkoa ja jännitystä, miten selvitä itsenäisesti.

Opinnäytetyön aiheeksi valitsin sijoitetun nuoren itsenäistymisen tukemisen, koska oman 15 vuotisen työurani aikana sosiaaalialalla olen huomannut, että monet taidot kehittyvät huonosti sijoitusaikana. Lastensuojelulaitoksissa on totuttu muun muassa siihen, että ruoka tulee pöytään valmiina, ja ostoksilla käydään laitoksen ”piikkiin”. Sijoituspaikassa ei lapselle ja nuorelle välttämättä konkretisoidu erilaiset kotityöt, koska paikalla on koko ajan työntekijöitä, jotka huolehtivat osaltaan näistä tehtävistä. Haasteellista on saada nuoret ymmärtämään, että arkielämän askareista ja työtehtävistä pitää selvitä itsenäisesti ja niiden harjoittelu on tarpeellista. Olen valitettavan usein törmännyt siihen nuorten ja heidän vanhempiansa mielipiteeseen, että sijoituksen aikana pitääkin palvelujen pelata, koska sijoitetuista nuorista maksetaan. Rautiainen (1998) on kirjoittanut asiasta jo yli kymmenen vuotta sitten. Hänen mukaansa lastensuojelulaitoksissa henkilöstön osaaminen ja ajankäyttö suuntautuu lasten ja heidän tilanteensa arvioimiseen, hoito- ja kasvatussuunnitelmien tekemiseen, kokousten pitämiseen, epäsosiaalisen käyttäytymisen rajoittamiseen sekä erilaisten ongelmatilanteiden ja – tapahtumien selvittelyyn. Lastenkotityössä on hoidollisten ja kasvatuksellisten tilanteiden ja toimintojen järjestämiseen liian vähän mahdollisuuksia. Lastenkotityö on liian paljon reagoimista ja kulisseyttä työskentelyä. Hoitajien ja kasvattajien koulutus tähtää hoidollisiin ja kasvatuksellisiin erityistaitoihin. Käytännössä kuitenkin lasten kasvatusta ja hoitotyötä sisältää runsaasti arkisia, tavallisia askareita. Koska henkilökunta on korkeasti koulutettua, jää arjen rutiininomaisten taitojen osaaminen helposti ilman arvostusta. Näiden taitojen harjaannuttamista ei koeta ammatillisiin tehtäviin kuuluvina. Heikoimmillaan lastensuojelulaitoksen ilmapiiriä leimaa yhdessä viihtymisen ja surumielisen toimettoman odottelun muodostama outo olotila. (Rautiainen 1998, 16).

Opinnäytetyöni tavoitteena on luoda sijaishuollossa olevalle nuorelle kansio, jonka avulla voidaan tukea hänen itsenäistymistään aina sijoituksen alusta jälkihuollon suunnitteluun asti. Työskentelyn sisältöön vaikuttaa nuoren sijoitusikä, sillä sijoituksessa voi olla kyse 3-vuotiaasta lapsesta tai 15-vuotiaasta nuoresta. Kansion kokoamiseen vaikuttavat iän lisäksi tilanne, josta nuori tulee sekä jo olemassa olevat tiedot ja taidot sekä sijoituksen tavoite, joka voi olla esimerkiksi peruskoulun suorittaminen. Kansioon kerätään nuoren elämään liittyvää tietoa perheestä, koulusta, sijoituspaikasta, lähipiiristä, verkostoista, harrastuksista ja kaikista niistä taidoista, joita elämässä tarvitaan. Erilaisia taitoja opitaan iän ja kehitystason mukaan. Tärkeää on oppia arjen hallintaa ja sietämistä. Siihen kuuluu sellaisia asioita kuten sääntöjen ja lakien noudattaminen, siivous, pyykki, ruuanlaitto, rahankäyttö, koulunkäynti, työelämä ja asioiden hoitaminen virastoissa. Opetellaan ja vahvistetaan kaikkia niitä taitoja, joita tarvitsemme selvitäksemme arkielämästä sujuvasti. Kansiota koostuu itsenäistymisohjelma ja siihen kerätyt menetelmät antavat sijaispaikkaan työkaluja vahvistaa nuoren arjen tietoja ja taitoja. Monet menetelmät ovat jo käytössä olevia. Työn yksi tärkeä tarkoitus onkin kerätä menetelmiä samaan kansioon, josta työntekijä voi valita itselleen ja nuorelleen sopivia joko suoraan tai muokaten. Samalla nuorelle kertyy henkilökohtainen kansio, josta löytyy esimerkiksi eri virastojen yhteystiedot, malli työhakemuksesta, pesumerkkien selitykset ja makaronilaatikon resepti.

Bardyn (2001) mukaan merkittävä kysymys on, että ehkäiseekö sijoitus nuoren syrjäytymisen, vai sysääkö se nuoren irti lähtöperheestä liittämättä häntä uuteen? (Bardy 2001, 65). Kansiotyöskentelyn tavoitteena on luonnostella nuorelle kokonainen elämä käsittelemällä kaikki sijoitukseen liittyvät asiat sekä voimavaraistaa nuori arjen taidoilla. Työntekijän on hallittava nuoren kasvuun ja kehitykseen vaikuttavat asiat, itsenäisessä elämässä tarvittavat tiedot ja taidot sekä tunnettava lastensuojelulaista erityisesti sellaiset pykälät, jotka koskettavat suoraan sijoitusta ja siihen vaikuttavia asioita.

2. NUORUUS KEHITYSVAIHEENA

2.1 Nuoruus

Fyysisen kehityksen näkökulmasta nuoruutta tarkastellaan usein sukukypsyyden saavuttamisena ja aikuiseksi kasvamisena. Suurimmat fyysiset muutokset ajoittuvat nuoruuden alkuun. Nuoruus on pitkä elämänvaihe, jonka aikana nuori kokee monia muutoksia. Nuoruusvaihe sisältää mahdollisuuksia ja kykyjä rakentaa itsenäisempää elämää sekä ihmissuhteissa että oman elämänsä toteuttamisessa eri osa-alueilla, kuten harrastuksissa, opiskelussa ja työelämässä. Samalla tapahtuu asteittain irtautumista vanhemmista ja syntyy käsitys itsestä itsenäisenä ja vastuullisena toimijana. Nuoruutta tarkastellaan usein siirtymisenä kohti aikuisuutta. Sitä pidetään välietappina matkalla aikuisuuteen. Käsitys nuoruudesta vaihtelee eri kulttuureissa. Samoin nuoruuden kesto nähdään erilaisena. Meillä länsimaissa korostetaan yksilöllisyyttä. Tämä saattaa näkyä nuoren erityisen vahvana pyrkimyksenä eroon vanhemmista ja heidän arvoista. (Kronqvist ja Pulkkinen, 2007, 166).

Nuoruus jaetaan monesti kolmeen vaiheeseen:

- varhaisnuoruus, n. 11–14 v. (murrosikä)
- keskinuoruus, n. 14–18 v.
- myöhäisnuoruus, n. 19–25 v. (emt. 166)

Murrosikään osuvat suurimmat biologiset muutokset. Psykososiaalisella alueella merkittävimpiä muutoksia ovat kapinointi vanhempia ja muita auktoriteetteja vastaa sekä ystävyysuhteiden luominen. Keskinuoruudessa ovat päällimmäisinä identiteettikysymykset sekä pyrkimykset selkeyttää minäkokemuksia. (emt. 166–167)

2.1.1 Fyysiset ja motoriset muutokset

Nuoruusiän suurimmat fyysiset muutokset tapahtuvat useimmin varhais- ja keskinuoruudessa. Murrosikään liittyvät sekä kasvupyrähdykset että hormonaaliset muutokset. Nuorelle on lapsuudessa kehittynyt fyysinen omakuva eli hänellä on oma näkemyksensä siitä, miltä hän näyttää ja miten hänen kehonsa toimii. Oman kehon muuttuminen on iso asia. Nuoresta saattaa kehon muuttuminen ja seksuaalisten

tarpeiden herääminen tuntua hämmäyttävältä. Nuori seuraa muutoksia ja on niistä usein hyvin huolestunut. (Kronqvist ja Pulkkinen, 2007, 168).

Ulkomuoto on merkittävä kokemus naiseudesta ja miehisyydestä. Naiseksi ja mieheksi kasvaminen merkitsee myös persoonallisuuden kehitystä. Nuori ei ehkä haluaisi vielä kasvaa. Siksi suhde omaan kehoon onkin osa minäkuvaa ja itsekäsitystä. Se vaikuttaa itsetuntoon myönteisesti tai kielteisesti nuoren omien kokemusten mukaan. Kokemus kehon kypsytyksestä ja omasta fyysisestä vetovoimasta on osa identiteetin kehitystä. Seksuaalisuus sekä hämmäyttää että kiinnostaa. Tärkeää on, että nuori saisi kohdata seksuaalisuutensa omalla tavallaan silloin, kun on siihen itse valmis. (emt. 168).

2.1.2 Kognitiivinen kehitys

Kun varhaislapsuudessa lapsi aistii ja tutkii maailmaa hyvin kokonaisvaltaisesti käyttäen kaikkia aistejaan, niin nuori palaa tähän pienen lapsen tapaan hahmottaa maailmaa. Tunteet ja tuntemukset ovat kiinni siitä mistä nuori on kiinnostunut ja motivoitunut. Nuori toimii korostuneesti tunteidensa ja olojensa mukaan. Joskus ilmaisu voi olla rajua ja ristiriitaista. Ristiriitojen taustalla on usein toiveita ja haaveita sekä epävarmuutta ja pelkoa. (emt. 168–169).

Nuoruuteen kuuluu myös aiemmin opitun kyseenalaistaminen ja kriittinen tarkastelu. Nuoruus on aktiivista oman ajattelumaailman rakentamista eli luodaan oman elämän palapeliä. Kriittisyys, aatevirtaukset ja ideologiat kuuluvat myös nuoren elämään. Nuori voi etsiä vastauksia kysymyksiinsä aatteista, politiikasta ja uskonnosta. (emt. 170)

Nuoren ajattelu on hyvin minäkeskeistä. Se keskittyy vahvasti oman itsen ympärille. Ajattelun kehittyneisyys mahdollistaa sen, että nuori pystyy miettimään mitä muut hänestä ajattelevat. Tämä nuoruuden egosentrismi johtaa siihen, että nuori on kriittinen auktoriteetteja kohtaan. Hän ei kestä kritiikkiä ja löytää vikoja muista. Egosentrismien vuoksi nuoret olettavat, että muut kiinnittävät heihin paljon huomiota. Nuorella on aivan kuin mielikuvayleisö, joka on tarkastelemassa häntä ja hänen toimintaansa. Nuori rakentaa mielessään oletuksia siitä, mitä muut ajattelevat hänestä. Tässä kehitysvaiheessa nuorella on myös toinen ajattelun piirre: kaikki hänen

kokemuksensa ovat ainutlaatuisia ja vain hänelle tapahtuneita. Tätä kutsutaan henkilötarinaksi. (Kronqvist ja Pulkkinen 2007, 170).

Piaget'n ajattelun kehitysteorian neljäs vaihe (muodollisten operaatioiden vaihe) sijoittuu nuoruusikään. Vaihetta kuvaa nuoren vapautuminen konkreettisesta ajattelusta abstraktiin ajatteluun. Hän kykenee myös tekemään oletuksia siitä, mitkä asiat johtavat mihinkin (hypoteettinen päättely). Nuori pystyy myös tekemään johtopäätöksiä ilmiöistä (deduktiivinen päättely). Piaget'n mukaan 11–15 vuoden iässä saavutetaan vaihe, jossa osataan käyttää abstrakteja käsitteitä joustavasti, tehdä erilaisia päätelmiä ja rakentaa teorioita niiden pohjalta. Nämä taidot ovat tärkeitä ongelmanratkaisutilanteissa sekä tiedonhankinnassa. Tässä vaiheessa nuori myös omaksuu abstraktit ajattelumallit ja kykenee verbalisoimaan toimintaa ja ajattelua. Hän osaa siirtyä näkökulmasta toiseen ja pystyy pitämään monia näkökulmia mielessään. Tässä ikävaiheessa kiinnostuksen kohteita ovat usein filosofiset ja uskonnolliset kysymykset. Nuori etsii vastauksia kysymyksiin olemassa olost. (emt. 170–171).

Alkuaan Piaget oli sitä mieltä, että 15. ikävuoden jälkeen ajattelussa ei tapahdu laadullisia muutoksia. Uutta tietoa toki tuolloin vielä omaksutaan ja ajatusmalleja vaikka mitään mullistavaa ei enää tapahdu. Myöhemmin Piaget tuli siihen tulokseen, että vielä 15–20 vuoden iässä saattaisi tapahtua kehitystä muodollisten operaatioiden vaiheessa. (emt. 171)

2.1.3 Persoonallisuus ja identiteetti

Nuoruuden aikana lapsuudessa kehittyneet käsitykset muokkautuvat ja rakentuvat uusien voimavarojen ja haasteiden varassa. Nuoruuden kehitystehtävät ovat isoja. Nuori etsii elämälleen merkitystä sekä omaa paikkaansa maailmassa. Nuoruuden kehitystehtäviä ovat yksilöllisyyden ja erillisyyden löytymistä. Nuori hakeutuu eroon vanhemmistaan ja opettelee itsenäisesti selviämistä uusissa tilanteissa. Näin hän rakentaa tuntoa itsestään ja muodostaa käsitystä siitä kuka hän on. Nuoruuden persoonallisuuden kehitys on identiteetin etsimistä. Identiteetti terminä viittaa yksilön kokemaan jatkuvaan samankaltaisuuden tunteeseen itseään kohtaan ja ainutlaatuisuuteen ja erilaisuuden kokemukseen toisiin nähden. Identiteetti voidaan jakaa persoonallisuuden identiteettiin ja sosiaaliseen identiteettiin. Edellinen viittaa

yksilöllisesti koettavaan ajallisesti jatkuvaan samanlaisuuteen ja ainutlaatuisuuteen ja jälkimmäinen taas samaistumiseen johonkin sosiaaliseen ryhmään. Tällainen ryhmä voi olla harraste- tai ystäväjoukko, joka tulee tärkeään osaan yksilön kokonaisidentiteettiä. (Kronqvist ja Pulkkinen 2007, 172).

Eriksonin teorian mukaan nuoruusiässä on tavoite saavuttaa eheytyneet minäidentiteetti. Nuori kohtaa elämänsä viidennen kehityskriisin, jossa käsitellään minuuteen liittyviä asioita kuten seksuaali-identiteettiä sekä ideologista ja ammatillista identiteettiä. Tässäkin teoriassa tuodaan esiin nuoren kriittisyys. Eriksonin mukaan tässä kehitysvaiheessa on vaarana roolidiffuusio eli identiteetti-roolien hajaantuminen. Nuori ei oikeastaan tiedä kuka ja mitä hänen pitäisi olla. Nuoret ovat epävarmoja ja hakevat erilaisissa tilanteissa rooleja. (emt 173)

Psykoanalytikko James Marcia kehitti teorian nuoruusiän kehityskriisistä, jonka mukaan nuoruusiän kehityshaasteena on egoidentiteetin saavuttaminen. Se vaatii nuoren kokemaan kriisin suuntautuessaan aikuisuuteen. Nuoren fyysinen kehitys, kognitiiviset taidot ja sosiaaliset odotukset suuntaavat irtautumaan vanhemmista ja toimimaan omien pyrkimystensä ja minäihanteidensa mukaan. Marcian mukaan egoidentiteetti muotoutuu etsimisen ja sitoutumisen kautta. (emt. 173)

Eniten tutkittuja nuoruusiän identiteettiin kuuluvia sisältöjä ovat

- sukupuoli-roolit
- seksuaalisuus
- sosiaaliset suhteet
- läheisyyteen sitoutuminen

Nuori saattaa olla eri osa-alueilla erilailla sitoutunut. (emt. 174)

Nuoruusaika on tänä päivänä aiempaa pidempi ja nykynuorilla on paljon valinnan mahdollisuuksia. Nuori voi nauttia vaihtoehtoista, mutta ne tuovat samalla epävarmuutta ja ahdistusta. Itselle sopivien valintojen löytäminen on aikaa vievä tapahtuma. (emt. 174).

Nuori miettii ratkaisuja, jotka vaikuttavat koko hänen loppuelämäänsä. Nuoruudessa luodaan entistä tietoisempia kehityshaasteita elämälle. Kulttuuri ja ympäristö, joissa

nuori elää, vaikuttavat myös kehityshaasteisiin. Lisäksi nuorten on havaittu muokkaavan tavoitteitaan myötäilemällä omaa sosiaalista ympäristöään. Toisaalta taas tapahtuu vallitsevan yhteiskunnan ja sen toiminnan kyseenalaistamista sekä vallitsevan arvomaailman muuttamista. (Kronqvist ja Pulkkinen 2007, 176).

Nuoren identiteetin rakentamisessa hän arvioi itseään suhteessa kehityshaasteissa onnistumiseen. Onnistumiset vahvistavat itseluottamusta. Ympäristöltä saatu positiivinen palaute on tärkeää. Tällaisia ympäristössä vaikuttajia ovat ystävät, perhe, opettajat, muut kasvattajat sekä yhteiskunta. Ympäristön pitää olla silloin apuna, kun nuori kokee epäonnistumisia. On tärkeää, että nuori voi peilata tuntojaan aikuisen kanssa ja tehdä tavoitteistaan realistisia itselleen. Ympäristön liialliset odotukset ja jatkuva kielteinen palaute kuormittavat nuorta ja hän saattaa kokea epäonnistumisia niin, että ne nakertavat hänen itseluottamustaan. (emt. 176).

Nuori itsekkin saattaa luoda itselleen liian kovat ja vaativat tavoitteet. Ne ovat usein sellaisia, joita nuori ei tiedosta tai ei myönnä. On mahdollista, että nuori vaatii itseltään liikaa vaikka hänen voimavarojensa, tietonsa, taitonsa ja ympäristön toimintamahdollisuudet eivät olisi riittäviä. Toisaalta joskus tavoitteet ovat liian matalia ja nuori kokee turhautumista ja merkityksettömyyttä. On tärkeää, että nuori kohtaa omat rajansa. Silloin nuori joutuu pohtimaan itselleen asettamien toiveiden ja vaatimusten tasoa. Nuorelle on tärkeää voida keskustella näistä asioista ikätovereiden ja vanhempien kanssa. (emt. 176).

Nuoruudessa tapahtuu myös muutoksia kiintymyssuhteissa. Muuttuvat ja voimistuvat tunteet ja seksuaalisuuden herääminen luovat uusia paineita nuoren ihmissuhteisiin. Lapsuusiän kiintymyssuhteella vanhempiin on vaikutusta siihen miten rakastettavaksi nuori kokee itsensä. Murrosiässä ensimmäiset rakkaudet ovat usein kaukorakkauksia. Joku idoli on nuoren mielikuvissa rakastumisen kohde, jonka avulla nuori harjoittelee tunteita ja tuntemuksia, jotka liittyvät rakastumiseen. Nuoret haaveilevat paljon ja rakentavat fantasiamaailmaa, jossa voi olla rakastettu ja ihannoitu. Murrosiässä alkaa parisuhteen harjoittelu seurusteluna, joka usein on aluksi ystävyyttä, jossa harjoitellaan läheisyyttä. Vähitellen mukaan tulevat seksisuhteet, jotka nuoret aloittavat hyvin eri-ikäisinä. (emt. 177–178).

Turvallisesti kiintynyt nuori tunnistaa tarpeensa ja ilmaisee niitä. Nuorella on hyvä peruskokemus siitä mitä on olla rakastettu. Välttelevästi kiintynyt nuori taas pelkää jatkuvasti hylätyksi tulemista. Tällainen nuori toivoo hyväksyntää ja rakkautta, mutta pelkää pettymyksiä ja hylkäyksiä. Ristiriitaisesti kiintynyt nuori ilmaisee tunteensa voimakkaasti ja kokee ristiriitaisia tunteita. (Kronqvist ja Pulkkinen 2007, 178).

Koko nuoruusaika on laaja identiteetin muutosvaihe. Narratiivisesta näkökulmasta ajateltuna nuorten itsestään kertomissa tarinoissa vanhempien vaikutus vähenee ja ikätovereiden sekä laajemman kulttuurin merkitys kasvaa. Median kertomukset nuoruudesta vaikuttavat paljon nykynuorten minäkäsityksiä ja – kertomuksia. (emt. 178).

Sosiaalinen tarinavarasto sisältää kulttuurin ja ihmisten toiminnasta syntyviä kertomuksia. Ne ovat joka sukupolvella erilaisia ja tuottavat ”mallitarinoita” seuraavalle sukupolvelle. Niistä syntyy erilaisia käsityksiä mitä on olla nuori.

Henkilökohtainen tarinavarasto taas sisältää nuoren elämänsä aikana omaksumia kertomuksia itsestään ja maailmasta. Lapsuuden ajan tarinat voivat olla voima tai rajoite sopeutumisessa nuoruusiän tapahtumien ratkomisessa. Nuori kohtaa tilanteita, joihin ei ole valmista ratkaisua. Nuoren etsiessä ratkaisuja ja toimintamalleja hän luo samalla tunnetta itsestään toimijana, joka kokeilee ja yrittää sekä epäonnistuu ja onnistuu. (emt. 179).

Nuorelle siirtyy yhä enemmän oman elämän kysymykset. Vastuu valinnoista on osin vanhemmilla, mutta nuori tekee tietoisia valintoja, joilla on merkitystä tulevaisuuteen ja niiden ratkaisujen kanssa nuori joutuu elämään. Nuori on vielä huollettava, mutta vastuut kasvavat. Esimerkiksi 15 vuotta täyttänyt on rikosoikeudellisesti vastuussa teoistaan. Vastuukysymykset ovat usein esillä nuorten ja aikuisten välisissä keskusteluissa. Tällaiset keskustelut ovat haastavia, koska nuori yrittää laajentaa määräysvaltaansa ja vanhemmat taas haluaisivat huolehtia, koska ovat vielä epätietoisia nuoren kyvystä toimia vastuullisesti. (emt. 179–180).

On tärkeää, että nuori oppii syy-seuraus-suhteet. Vastuuntunto kasvaa sisäisen tarinan avulla. Siinä ihminen tulkitsee elämänsä tapahtumia ja hahmottaa niiden yhteydet ja seuraamukset. Sisäinen kertomus ohjaa valintoja ja toimintaa. (emt. 180).

Refleksiivisyys merkitsee kykyä havainnoida, tunnistaa ja nimetä omia kokemuksia, tunteita ja ajatuksia. Nuori voi omassa kokemusmaailmassaan olla hyvin ailahteleva. Hän voi olla hyvin reflektiivinen ja pohtiva, mutta samaan aikaan myös joissain asioissa hyvin ehdoton. Hänen on vaikea löytää vaihtoehtoja omille ajatuksilleen ja tunteilleen. Esimerkiksi vastuuntunnon kehittyminen liittyy reflektiokysymykseen siten, että saadessaan jostain rangaistuksen nuori kokee ensin suuttumuksen ja pitää aikuisen tekoa ilkeytenä. Kun tilanne on rauhoittunut ja siitä keskustellaan uudelleen, niin nuori näkee tilanteen toisin ja pystyy ottamaan tapahtuneesta vastuun. (Kronqvist ja Pulkkinen 2007, 180).

2.1.4 Perhe ja ystävät

Nuoren fyysiset ja psyykkiset muutokset ovat havaittavissa myös nuoren ihmissuhteissa. Vanhemmista etäännyttään ja ystävyysuhteet tulevat tärkeämmiksi. Vanhempien kanssa murrosikäisillä konfliktit lisääntyvät. Nuoresta tulee ihmissuhteissaan kriittisempi. Vanhemmat nuori näkee tavallisina, erehtyväisinä ihmisinä. Monesti nuori kokee, että aikuiset ovat ajatuksiltaan ja mielipiteiltään vanhanaikaisia. Riitoja syntyykin useimmiten vapauksista ja rajoista, kuten menot, kotiintuloajat, meikkaaminen tai päihteidenkäyttö. Kun nuori kokee, että aikuiset eivät ymmärrä, korostuu ystävien merkitys kokemusten jakajana. (emt. 181).

Nuoren lisäksi hänen vanhempansa ovat hämmentyneitä tapahtumista. He saattavat miettiä miten suhtautua kapinoivaan nuoreen. Nuoren ja vanhempien välisillä konflikteilla on kaksi merkitystä:

- edistää nuoren itsenäisyyden ja identiteetin kehittymistä
- kertoo muille perheenjäsenille nuoren muuttuvista tarpeista ja odotuksista

Tämän kautta nuoren suhteet vanhempiin muuttuvat kahden aikuisen väliseksi sekä usein myönteisiksi ja vastavuoroisemmiksi. (emt. 181–182).

Nuoren ja hänen vanhempiensa suhteen laatu vaikuttaa paljon nuoren hyvinvointiin. Rönkä ym. (2002) ovat tutkineet nuorten odotuksia vanhemmiltaan. Vastauksista nousi esiin, että nuoret toivovat vanhemmiltaan:

1. perushuoltoa
2. neuvoja, ohjausta, tukea
3. yhdessäoloa kotona, ruokailut, television katselu, juttelu

Tutkimuksessa nousi esiin se, että nuorille on tärkeää, että kotona vanhemmat ovat saatavilla, vaikka nuori oleilisi omassa huoneessaan. Kodin ilmapiirillä ja suhteella vanhempiin on merkitystä siihen kuinka nuoret suhtautuvat vanhempiinsa ja heidän ohjeisiin ja ajatuksiin. (Kronqvist ja Pulkkinen 2007, 182).

Keskenään nuoret voivat jutella asioista tasavertaisesti. Tyttöjen ystävyys-suhteille on ominaista emotionaalinen läheisyys ja he viihtyvät pienissä kahden tai kolmen hengen ryhmissä. Tyttöjen riidat koskevat usein ihmissuhteisiin liittyviä asioita. Pojat taas viihtyvät isommissa ryhmissä. He kokoontuvat usein kilpailemaan ja pelaamaan. Poikien riidat koskevat useasti juuri urheilu- tai koulusuorituksia. (emt. 182).

Nuorten ystävyys-suhteita voidaan pitää harjoitteluna ihmissuhteita varten. Läheisyys, luottamus ja vastavuoroinen ymmärrys ovat asioita, joita nuoret odottavat toisiltaan. Ryhmässä nuoren on mahdollisuus tutkailla minuuttaan ja opetella tunnistamaan ystävien tarpeita ja toiveita. Näin opitaan ihmissuhteiden hoitamisessa ja säilyttämisessä tarvittavia taitoja, kuten empatiaa. Ystävät valikoituvat lopulta niistä, joilla on samanlaiset mielenkiinnon kohteet, arvot, vastavuoroisuus, ajatusten ja tunteiden jakaminen ja kiinnostus ystävän ajatus- kokemusmaailmaa kohtaan. (emt. 183).

Ystävyys-suhteet voivat joko vahvistaa tai heikentää nuoren hyvinvointia. Nuoret voivat kokea ahdistuneisuutta tai masentuneisuutta vertaillessaan itseään ystäviinsä. Ystävyys-suhteet voivat myös luoda paineita tietynlaiselle käyttäytymiselle, kuten pukeutumiseen. Vanhempien välittämät arvot ja ohjeet ovat kuitenkin merkityksellisiä nuorelle. Vanhempien vaikutus on suuri erityisesti koulutukseen liittyvissä valinnoissa. (emt. 182–183).

Uskoutuminen on vapaaehtoista henkilökohtaisten asioiden kertomista toiselle. Nuoren ihmissuhteissa tapahtuvat muutokset vaikuttavat uskoutumiseen: vanhempien sijaan ystävästä tulee ensisijaisia uskottuja. Hartikainen (2003) on tutkimuksessaan havainnut, että seitsemäs- ja kahdeksaluokkalaiset uskoutuivat enemmän ystävilleen kuin vanhemmilleen ja enemmän äidille kuin isälle. Merkittävää on, että mitä

enemmän nuoret kokivat vanhempisuhteissaan kumppanuutta, lämpöä ja läsnäoloa sekä valvontaa, sitä enemmän nuoret uskoutuivat näille. Kahdeksasluokkalaiset uskoutuvat ystävilleen enemmän, jos heillä on ristiriitoja vanhempiensa kanssa.

Nuoret jakaantuivat neljään ryhmään:

1. ylipäättään hyvin vähän kenellekään uskoutuvat
2. vanhemmilleen uskoutuvat
3. ystävilleen uskoutuvat
4. ystäville ja äidille uskoutuvat

Kolmannen ja neljännen ryhmän nuoret kärsivät enemmän masennusoireista ja käyttivät enemmän alkoholia kuin ensimmäisen ja toisen ryhmän nuoret. (Kronqvist ja Pulkkinen 2007,184).

Vaikka nuoret ovat enemmän ystäviensä kanssa, he kuitenkin mielellään puhuvat vanhempiensa kanssa. Ystäville kerrotaan salaisuuksia, kun taas vanhempien kanssa jutellaan arkisista asioista. On havaittu, että nuorten hyvinvointiin vaikuttaa se, kuinka paljon heidän vanhempansa tietävät heidän asioistaan. Eräässä ruotsalaistutkimuksessa (Kerr & Stattin 2000) todetaan, että nuorilla, jotka kertovat asioistaan vapaaehtoisesti vanhemmilleen, on vähemmän epäsosiaalisia suhteita ja vähemmän kouluongelmia. He ovat myös vähemmän masentuneita, tekevät vähemmän rikoksia ja heillä on parempi itsetunto, vähemmän epäonnistumisen odotuksia ja paremmat välit vanhempien kanssa. (emt. 184).

2.2 Kiintymyssuhteet

Lastensuojelussa tarvitaan runsaasti nuoren kehityksellisen näkökulman huomioimista. Kansion avulla käydään läpi myös nuoren vaikeita kokemuksia. Mielestäni kiintymyssuhdeteorian tunteminen on tärkeää käsiteltäessä vaikeita kokemuksia aivan vauvaiästä alkaen.

Tuovila (2008) pohtii sitä, mitkä ovat sijaishuollon mahdollisuudet yrittää korjata niitä massiivisia vaurioita, joita lapsen kehityksen jokaiselle osa-alueelle on aiheutettu. Huostaanotetuilla lapsilla on usein paljon ongelmia kehityksen eri osa-alueilla. Kiintymyssuhdeteoria antaa meille hyvät arviointimahdollisuudet sille, kuinka kiire

huostaanotolle on. Kehityopsykologinen tietämys ja kiintymyssuhdeteoria antavat meille välineitä lapsen kuntoutukselle. (Tuovila 2008, 29).

Korjaavia kokemuksia

Kiintymyssuhdeteoria auttaa hoitamaan kehityksen pulmakohtia siten, että lapselle syntyy korjaavia kokemuksia. Hoitaminen vaatii uusilta lapsen hoitoon osallistuvilta aikuisilta tunnesuhteeseen perustuvia vuorovaikutussuhteita ja kiintymyssuhteita. Lisäksi vaaditaan, että sijoituksen perusteet ovat kunnossa. Lapsella täytyy olla rauha kasvaa ja kiintyä uusiin sijaishoitajiinsa. (Tuovila 2008, 32).

Varhaiset kiintymysmallit ovat yhteydessä tunteiden säätelyyn, sosiaaliseen kyvykkyyteen, muistitoimintoihin, kielenkehitykseen ja käsitykseen itsestä ja muista. Kiinnittyminen tapahtuu jo aivan ensimmäisten elinkuukausien aikana lasta hoitaviin aikuisiin ja myöhemmin se muovautuu erilaisissa kokemuksissa. Jos tässä on lapsen tarpeisiin nähden paljon puutteita fyysisellä tai tunnepuolella tai molemmissa niin se vaikuttaa kasvuun ja kehitykseen. Seurauksiin vaikuttavat myös lapsen omat peruspiirteet, geneettinen perimä. Geenit aktivoituvat vasta vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa ja rakentavat mieltä ja kehoa, psyykeä ja fyysyä. Hyvään vuorovaikutukseen ja korjaaviin tunnesuhteisiin perustuu ajatus siitä, että vaurioitunutta mieltä ja kehitystä voidaan myöhemmin korjata. Mitä aiemmin päästään korjaavaan työhön sen paremmat tulokset. (Tuovila 2008, 33).

Vanhemman ja lapsen välinen suhde on valikoiva suhde, joka parantaa lapsen eloonjäämisen mahdollisuuksia. Toistuvat ja odotettavissa olevat vuorovaikutustilanteet lapsen ja kiintymyksen kohteen välillä ovat edellytys kehityksen etenemiselle. Kyseessä on vastavuoroinen antaminen ja saaminen. (Tuovila 2008, 34). Hyvä vanhempi tavoittaa lapsestaan sen, milloin tämä tarvitsee lohdutusta ja pystyy antamaan sitä. Näin lapsi alkaa kokemustensa pohjalta luottaa siihen, että saa apua tarvittaessa. Näin hänen energiansa jää käyttöön ikävaiheen kehitystehtäviin. Vauvan keho välittää tietoa häntä hoitavista ihmisistä, hänestä itsestään ja maailmasta juuri sen kautta, mitä tuntemuksia ja kokemuksia hänelle kertyy hoivasta ja huolenpidosta. Kertovatko nämä asiat lapselle samuudesta, pysyvyydestä, ennustettavuudesta ja jatkuvuudesta vain sittenkin arvaamattomuudesta, kaoottisuudesta, hajanaisuudesta, vaihtuvuudesta – maailmasta,

johon ei voi luottaa ja jossa täytyy alkaa turvautua ennen kaikkea itseensä? Jos ihmissuhteet ja kokemukset ovat kovin hajanaisia ja ennustamattomia, kehittyä myös lapsen psyyke sellaiseksi. Tämä kaikki tulee esiin käytännössä huostaanotettujen lasten oirelistassa. (Tuovila 2008, 35). Tuovila (2008) esittelee Hughesin listan traumatisoituneiden lasten ja nuorten piirteistä:

- he yrittävät ponnekkaasti hallita kaikkia tilanteita, erityisesti hoitajiensa tunteita ja käyttäytymistä
- he nauttivat yhteenotoista, ja heillä on pakkomielteensä voittane
- he tuntevat voimistuvansa toistamalla sanaa ”Ei!”
- he aiheuttavat emotionaalista ja joskus myös fyysistä tuskaa toisille
- he pitävät kiinni kynsin hampain kielteisestä käsityksestä itsestään
- heillä on hyvin rajoittunut kyky säädellä tunnetilojaan
- he välttävät vastavuoroista hauskanpitoa, puuhastelua ja nauramista
- he välttävät toisen tarvitsemista tai avun ja palveluksen pyytämistä toiselta
- he välttävät kehuksi tulemista ja sitä, että heidät koetaan arvokkaiksi
- he välttävät olemasta rakastettuja ja sitä, että he olisivat erityisiä jollekin
- heillä peruskokemus itsestä on häpeän verhoama

Kun lapsi on rakentunut suojaamaan itseään ulkomaailmalta ja sen tuhoavilta voimilta, on niiden henkilöiden työ, jotka tätä maailmaa lähtevät muuttamaan, haastava ja pitkäaikainen. Työhön pitää todella sitoutua ja uskoa työhön ja siihen, että pienin askelin päästään eteenpäin. Se vaatii vahvaa itseluottamusta ja uskoa siihen, että hyvässä vuorovaikutuksessa voi tapahtua paljon hyvää. (Tuovila 2008, 45).

Kiintymisen mallit

Kiintymyssuhdeteorian neljä kiintymisen päämallia ovat luottavainen, välttelevä, ristiriitainen ja disorganoitunut malli. Ne ovat lapsen sisäisiä työmalleja vanhemman kanssa suhteessa olemiseen. (Tuovila 2008, 36).

Tuovila (2008) kuvaa mallien pääpiirteitä seuraavasti:

Luottavainen:

- lapsen tarpeisiin vastaava ja mukautuva hoito = sensitiivinen hoito
- mielten yhteensovittaminen
- vanhempi voimistaa positiivisia kokemuksia, tyyntyy negatiivisia, tukee uteliaisuutta
- lapsi hakee ja saa lohtua vanhemmalta
- johtaa itsesääätelykyvyn kehittymiseen, laajaan asteikkoon hallittavissa olevia tunteita ja uteliaisuuteen = mahdollisuus oppia
- mahdollistaa jaetun tarkkaavaisuuden, joka on kielen kehityksen perusta
- parhaat mahdollisuudet sosiaalisuuteen ja kognitiivisten kykyjen kehittymiseen
- lapsen empatiakyky kehittyy, suosittuja lapsia, stressinsietokykyä

Välittelevä:

- vanhemman kyky virittäytyä lapsen tunnetiloihin on vähäistä tai vääristynyttä
- emotionaalista etäisyyttä, torjutuksi tulemista, tarpeita ei kuulla
- lapsi on varautunut, suuntautuu esinemaailmaan, tarkkaavuus rajoittunutta
- aikuisen nälkä – vieras voi saada lapseen helposti kontaktin
- lapsi ei reagoi vanhemman poistumiseen, saapumiseen
- lapsi alkaa karttaa tunneilmaisuja, oppii, että se on turhaa
- vaikea tyyntyy negatiivisia tunteita
- näennäisitsenäisiä, reippaita lapsia
- vaikeuksia toverisuhteissa, piiloaggressioita
- tavallinen jossakin määrin suomalaisille

Ristiriitainen:

- ristiriitainen hoito
- vanhempi välillä läsnä oleva ja huomioiva, välillä poissaoleva ja torjuva
- lapsen ei ole mahdollista ennakoida vanhemmassa tapahtuvia muutoksia
- ”virtuaali- toinen”, aikuisen sisäisen maailman hahmot sotkevat suhdetta
- virittäytyminen, torjuvuus, tunkeilevuus vaihtelevat
- voimistaa negatiivisia tunteita ja tunneilmaisuja, vetoavuus ja uhma
- huomio korostetusti vuorovaikutuksessa, takertuvia, avuttomia, aggressiivisia, manipuloivia lapsia, eivät tule lohdutetuiksi
- uteliaisuus rajoittunutta, sosiaalinen ahdistuneisuus ja epävarmuus

- pitkäaikaisriski kehitykselle
- myös vanhemmalle raskasta, sama ristiriitaisuus tunteissa kuin lapsella

Disorganisoidut tai disorientoituneet:

- kiinnittymisstrategia puuttuu tai on äärimmäisen vääristynyt
- laiminlyöntiä, hyljeksintää, pahoinpitelyä, lapsi ei voi muodostaa mallia tai ei voi käsittää vanhemman sisäisesti säätelemästä tai hämmentävästä käyttäytymisestä, joka ei vastaa tai ei liity lapsen reaktioihin
- pelon leimaama käyttäytymistä, vanhempi on pelon lähde
- vanhempaa ei voi käyttää lohdutukseen tai orientoitumiseen
- jähmettyminen, hajanaisuus, paniikki, aggressio
- varautunut, tarkkaileva yhteys, valikoimattomuus läheisyyteen, pakonomainen miellyttäminen, manipulaatio, tilanteen hallinta turvana
- vaikeuksia kognitiivisella, emotionaalisella ja käyttäytymisen tasolla
- vaara vakaviin persoonallisuuden häiriöihin (Tuovinen 2008, 36–38)

Huostaanotetut lapset ovat selkeästi pääasiassa ristiriitaisen ja disorganisoiduneen kiintymysmallin lapsia. Lapset ovat jo hyvin pieninä sisäistäneet ympäristön epäluotettavuuden. Heillä on jo vauva-ajoista lähtien monenlaisia kauhukokemuksia. He ovat kehittäneet suhteessa olemisen tavan, jossa oma itse on ainoa turva ja siksi pitää olla koko ajan valpas ja hallita kaikkea ja kaikkia, että voi edes jotenkin tuntea olevansa turvassa. Tällainen strategia on heille itselleen ja heitä hoitaville aikuisille tuskallinen, koska se estää hyvän, luottavaisen ja vastavuoroisen vuorovaikutuksen, jossa molemmat osapuolet kokevat saavansa ja antavansa. Suhteissa toimii ennemminkin välitön hyötyperiaate: niin kauan kun miellytät ja tyydytät minun toiveeni, olet ok, mutta heti kun vastustat tai vaadit minulta jotakin, vaihdan sinut toiseen, mukavampaan ja paremmin tarpeeni tyydyttävään henkilöön. Toinen huomioitava piirre on massiivinen häpeä, joka laukeaa pienimmästäkin kosketuksesta tai oletetusta vastoinkäymisestä. Sitten ei enää mikään suju. (Tuovila 2008, 38–39).

Kiintymyssuhdehäiriöinen lapsi

Vakavista ja varhaisista kiintymyssuhteen häiriöistä ja jatkuvista traumaattisista kokemuksista kärsimään joutuvat lapset maksavat kovan hinnan vanhempiansa kyvyttömyydestä kohdata ja täyttää heidän perustarpeitaan. Pahimmassa tapauksessa lapsen kehitys vaurioituu jokaisella kehityksen osa-alueella:

- tunne-elämän eli emotionaalisen kehityksen alueella
- älyllisen eli kognitiivisen kehityksen alueella
- ihmissuhteiden eli sosiaalisen kehityksen alueella
- fyysisen eli kehon perustoimintojen ja somaattisen kehityksen alueella

(Tuovila 2008, 39)

Tuovila (2008) toteaa, että tuhoisat kasvuolosuhteet vaurioittavat pahasti lasten ja nuorten elämää. Heillä saattaa olla vaikeuksia tervehtyä uusissa ihmissuhteissa ja elinympäristöissä. Väärät kehitysradat ovat saattaneet alkaa jo ennen syntymää ja ne vaikeuttavat hoitoa ja kuntoutusta. Pahimmat vauriot syntyvät ensimmäisten elinvuosien aikana, jos hoito ja huolenpito ovat puutteellista. Tällöin saattaa olla niin, että hyväkään hoitoa ei riitä korjaamaan tapahtuneita syviä vaurioita lapsen aivotoiminnassa, hermojärjestelmässä ja tavassa olla vuorovaikutuksessa. (Tuovila 2008, 39–40).

Tuovila (2008) listaa esimerkkejä kehityksen osa-alueiden vaurioitumisesta seuraavasti:

Vauriot tunne-elämän eli emotionaalisen kehityksen alueella:

- vaikeus käsitellä positiivisia, negatiivisia ja aggressiivisia tunteita
- lapsi on jatkuvasti ”poissa tolaltaan” tai ns. näkymätön lapsi

Vauriot älyllisen eli kognitiivisen kehityksen alueella:

- keskittymisvaikeuksia
- paljon vaikeuksia kielellisen kehityksen alueella
- tarkkaavaisuushäiriöitä
- oppimisvaikeuksia

Vauriot ihmissuhteiden eli sosiaalisen kehityksen alueella:

- tarve kontrolloida kaikkea
- jatkuva huomion tarve
- aikuisen tarve suuri
- ei tunne syyllisyyttä

Vauriot fyysisen eli kehon perustoimintojen ja somaattisen kehityksen alueella:

- ongelmat kehon perustoiminnoissa (syöminen, nukkuminen, rakon ja suolen hallinta)

- iho-ongelmat
- tuntoaistit yli- tai alireagoivia
- paljon erilaisia kipuja kehon eri puolilla
- hieno- ja karkeamotoriikan vaikeudet
- massiivisia selviytymiskeinoja (huolehtineet itsestään ja jopa muista perheenjäsenistä) (Tuovila 2008, 40–44)

Kun lapsi on vaurioitunut kiintymyssuhteiltaan ja hän on rakentunut suojaamaan itseään ulkomaailmalta ja sen tuhoavilta voimilta, niin vaatii se heidän kanssaan työskenteleviltä ihmisiltä kykyä sitoutua vaativaan ja pitkäaikaiseen työskentelyyn. Työ vaatii suunnatonta sitoutumista ja uskoa siihen, että edistystä voi tapahtua pienin askelin. Pitää uskoa siihen, että hyvässä vuorovaikutuksessa tapahtuu hyviä asioita. Työ vaatii runsaasti kestäkykyä lapsen tuhoavuutta vastaan. Mitä pienempänä lapsi tulee sijaishoitoon, sen parempi on yleensä myös ennuste. Mitä enemmän lapsella on ollut hyviä peruskokemuksia varhaisvaiheissaan, sitä enemmän on hyvää pohjaa, johon sijaishoito voi tarttua. Tällöin lapsi pystyy ottamaan vastaan hyvää ja rakentamaan tervehdyttäviä vuorovaikutus- ja tunnesuhteita. (Tuovila 2008, 45–46). Kansiotyöskentelyssä onkin tärkeää käydä läpi lapsen menneisyys, jotta saadaan esiin mahdollisimman monia hyviä tapahtumia lapsen elämästä.

Tuovila (2008) esittelee Hughesin kirjassaan ”Tie traumasta tervehtymiseen” antamia ohjeita kasvattajille. Kasvattajan asenteen tulee olla hyväksyvä, utelias, empaattinen, rakastava ja leikkisä. Lasta voi auttaa iloitsemaan ja rakastamaan seuraavilla keinoilla:

Tunnevirittäytyminen:

- asenteen säilyttäminen: hyväksyntä, uteliaisuus, empatia, rakkaus, leikkisyys
- katsekontakti, hymy, kosketus, halaus, keinuttelu, liike, ruoka
- taantuminen: hoivaavia kokemuksia
- emotionaalinen läsnäolo ahdistavina hetkinä
- yllätykset
- lapsen pitäminen sylissä
- vastavuoroista hauskaa tekemistä
- ajatusten ja tunteiden ilmaiseminen vuorovaikutuksessa
- huumori ja lempeä kiusoittelu
- perusturvallisuus
- mahdollisuuksia vanhempien matkimiseen
- spontaaneja keskusteluja menneestä ja tulevasta
- tapoja ja rituaaleja yhteisen historian luomiseksi (Tuovila 2008, 63–64)

Kiintymyssuhteen häiriöistä kärsivät lapset kokevat kurin aikuisten ilkeytenä ja kaltoin kohteluna, koska se nostaa heissä varhaisia ja voimakkaita häpeän tunteita. Häpeän vähentäminen ja taitojen kehittäminen ovat tärkeitä autettaessa lasta hyväksymään normaaliin kasvatukseen kuuluvia sääntöjä ja seuraamuksia. Hughes listaa keinoja, joilla voi auttaa lasta hyväksymään kuria:

- valitse se tunnetila, joka miellyttää nimenomaan sinua, ei niinkään lastasi, ja säilytä se koko ajan
- säilytä oikea asenne
- hyväksy lapsen ajatukset, tunteet ja käyttäytyminen
- määrää lapselle tilanteeseen sopivia ja loogisia seuraamuksia tai rangaistuksia
- säilytä asenteesi ennalta arvattavana, mutta älä määrää ennalta arvattavia seuraamuksia
- virittäydy uudelleen samaan tunnetilaan häpeää aiheuttaneiden kokemusten jälkeen
- anna rakentavia kokemuksia: taantuminen
- keskeytä vastustuksen kierre: ”äidin aika”
- reagoi paradoksaalisesti
- käytä luvan antamista, ajattelemista, harjoittelua, rajoittamista ja valvontaa
- rajoita suuttumuksesi määrätyksi ajaksi (”60 sekunnin nuhtelu”), älä suutu tavan takaa
- selvitä kaikille asianosaisille, että kyseessä on lapsen ongelma, ei sinun ongelmasi
- käytä lapsen vihaa vahvistamaan välillänne olevaa yhteyttä
- käytä kuria niin, että se liittyy osaksi tervettä kiintymyssuhdetta
- pidä ohjat käsissäsi, mutta pysy samalla herkkänä, jotta tunnistat lapsesi tunnetilan
- rajoita lastasi selvästi, niin että hän ei voi loukata sinua, ei fyysisesti eikä emotionaalisesti

Sijaiskasvattajille pitää olla monia keinoja auttaa sijoitettuja lapsia ja nuoria. (Tuovila 2008, 64–65). Suunnittelemani kansion on tarkoitus olla yksi tärkeä työväline sijaiskasvattajille. Sen avulla on mahdollisuus arvioida nuoren kehitystä ja itsenäistymistä myös yhteistyössä sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten kanssa. Nuoren vanhempien ja lähipiirin palautteilla voi olla myös tärkeä sija tavoitteiden ja ohjauksen tarkentamisessa. Tällöin kansiossa konkretisoidaan kasvu ja kehitys osa-alueittain.

3. UUDISTUNUT LASTENSUOJELULAKI (417/2007) LAPSEN EDUN TURVAAJANA

3.1 Lain keskeiset periaatteet

Lastensuojelulain muutokset ovat astuneet voimaan 1.1.2008 (Lastensuojelulaki 417/2007). Lain muutoksen taustalla ovat muun muassa Suomen ratifioimat ihmisoikeussopimukset. Niistä keskeisin on YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus. On ollut tarpeellista tehostaa lapsen ja perheen osallisuutta asiassaan, oikeusturvaa, viranomaisten yhteistyötä sekä kunnan velvollisuuksia. Tavoitteena on ollut, että lastensuojelutoimenpiteiden pääpaino keskittyy ennaltaehkäisyyn, varhaiseen tukemiseen ja avohuoltoon. (Taskinen 2007, 7).

Lastensuojeluprosessia ja menettelytapoja on myös uudistettu. Tahdonvastaisten huostaanottojen päätöksenteko on siirretty hallinto-oikeuksille. Näin pyritään poistamaan jatkuva kritiikki, jota on ollut maallikoista koostuvia lautakuntia kohtaan. Rajoitusten ja pakonkäytön yksityiskohtainen lakitasoinen säätely tuli voimaan jo 1.11.2006. Näin on poistettu tämäkin puute laista. (Taskinen 2007, 7).

Lakia valmisteltaessa on huomioitu uudenlaisia toimintatapoja:

- kaikenikäisten lasten mielipide on aina selvitettävä
- lastensuojelun asiakkaaksi tulevalle lapselle on nimettävä oma sosiaalityöntekijä
- lastensuojelun tarve on selvitettävä määräajassa
- huoltosuunnitelma on muutettu asiakassuunnitelmaksi, joka on aikaisempaa kattavampi
- lapsen asiassa voidaan pitää neuvottelu hänen läheistensä kanssa
- lapsen läheisverkosto on selvitettävä ennen sijoitusta kodin ulkopuolelle
- lapselle voidaan tarvittaessa määrätä edunvalvoja huoltajan sijaiseksi
- lastensuojelutarpeen selvittämiseksi tuomioistuimelta voidaan hakea lupa lapsen tutkimiseen, jos vanhemmat vastustavat lapsen tilanteen selvittämistä
- kiireellinen huostaanotto on selvennyksen vuoksi muutettu kiireelliseksi sijoitukseksi (Taskinen 2007, 9)

Lastensuojelulain tarkoituksena on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen ja erityiseen suojeluun. Lastensuojelulaissa on painotettu lapsen edun huomioimista viranomaisten

kaikissa toimenpiteissä ja vahvistettu lapsen edun toteutumista korostamalla lapsen oikeutta osallistumiseen ja erityiseen suojeluun. (Räty 2007, 17). Lisäksi lastensuojelu tulee laajasti käsittää lasten suojeluksi eikä se ole pelkästään sosiaaliviranomaisten asia, vaan koskee kaikkia viranomaisia ja kansalaisia. Kasvuoloihin ja kasvatusmahdollisuuksiin on puututtava joka tasolla. Vanhempien on saatava tietoa ja tukea lasten kasvatukseen. (Taskinen 2007, 10).

Lasten oikeudet siis perustuvat kansainvälisesti tunnustettuihin oikeuksiin, joita ovat muun muassa etusija erityiseen suojeluun, oikeus turvalliseen ja virikkeitä antavaan kasvuympäristöön sekä tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen. Lastensuojelun tavoitteena on turvata nämä oikeudet kaikille lapsille

1. edistämällä lasten hyvinvointia
2. kehittämällä palveluja kasvatuksen tukemiseksi sekä
3. toteuttamalla lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua (Taskinen 2007, 10)

Laissa lähdetään siitä, että vanhemmilla on ensisijainen kasvatusvastuu. Näin ollen perheellä on myös oikeus toteuttaa omia kasvatusnäkemyksiään ja arvojaan niin kauan kun ne edistävät lapsen kasvua ja kehitystä. Ulkopuoliset eivät voi puuttua perheen asioihin ilman selkeitä perusteita. (Taskinen 2007, 14).

Kaikki lastensuojelun toimenpiteet on tehtävä mahdollisimman hienovaraisesti ja niissä on aina ajateltava **lapsen etua**. Samoin lastensuojelussa kuin muissakin sosiaalipalveluissa on noudatettava oikeudenmukaisuuden, yhdenvertaisuuden, yhteisvastuullisuuden, osallisuuden, valinnanvapauden ja asiakaslähtöisyyden periaatteita. (Taskinen 2007, 15).

Perustuslaissamme (Suomen Perustuslaki 11.6.1999/731) on kirjattuna, että lapsia pitää kohdalla tasa-arvoisesti yksilöinä ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti. Lastensuojelussa on erityisesti kiinnitettävä huomiota lapsen omiin mielipiteisiin ja toivomuksiin. Lapsen ikä ja kehitystaso huomioiden hänen pitää saada osallistua omien asioidensa suunnitteluun. On muistettava, että kaikissa lastensuojeluasioissa on 12 vuotta täyttäneelle mahdollisuus **viralliseen kuulemiseen**. Myös nuorempien **mielipide** on selvitettävä iästä

riippumatta. Vaikka lapsi ei yksinään päättä asioista, on hänellä oikeus tuoda esiin oma näkökulmansa. (Taskinen 2007, 15).

Jos lapsesta tai perheestä herää huoli, on tilanteeseen puututtava mahdollisimman ajoissa. Näin on vielä monia mahdollisuuksia parantaa ja muuttaa tilannetta.

Varhaisen tukemisen (varhaisen puuttumisen) tulee tarjota tukea lapselle ja perheelle kunnioittavasti, avoimesti ja leimaamatta. (Taskinen 2007, 169).

Sijaishuollon aikana lapsella on oikeus **pitää yhteyttä** hänelle tärkeisiin ihmisiin ja sitä on kaikin tavoin tuettava. Huostassapito on myös lopetettava heti, kun siihen ei enää ole perusteita. (Taskinen 2007, 17).

Sijaishuollossa on huomioitava **kielellinen, kulttuurinen ja uskonnollinen tausta**. Niitä on pyrittävä edistämään lapsen elämässä. On huomioitavaa, että päätös uskontokunnasta säilyy huoltajilla myös huostaanoton aikana. (Taskinen 2007, 17).

3.2 Miten arvioidaan lapsen etu

Tavalliset, lapsistaan huolta pitävät ja välittävät vanhemmat ovat riittävän hyviä kasvattajia. Lapsen etu muodostuu arkisista jokapäiväiseen elämään liittyvistä asioista. Ainoastaan tapauksissa, joissa lapsen kehitys ja terveys vaarantuvat, on yhteiskunnalla velvollisuus ja oikeus ryhtyä toimenpiteisiin. Kun arvioidaan lapsen etua, on mietittävä miten eri vaihtoehdot ja ratkaisut turvaavat lapselle

- tasapainoisen kehityksen ja hyvinvoinnin
- läheiset jatkuvat ihmissuhteet
- mahdollisuuden saada ymmärtämystä ja hellyyttä
- iän ja kehitystason mukaisen valvonnan ja huolenpidon
- taipumuksia ja toivomuksia vastaavan koulutuksen
- turvallisen kasvuympäristön ja ruumiillisen sekä henkisen koskemattomuuden
- itsenäistymisen ja kasvamisen vastuullisuuteen
- mahdollisuuden osallistumiseen ja vaikuttamiseen omissa asioissaan
- kielellisen, kulttuurisen ja uskonnollisen taustan huomioimisen

On myös muistettava, että lapsen ikä vaikuttaa tarpeisiin. Vauvan kohdalla hoidon puutteet vaikuttavat erilailla kuin leikki-ikäisellä. Itsenäistymisen muodot muuttuvat iän myötä. (Taskinen 2007, 19).

3.3 Asiakassuunnitelma

”Lastensuojelun asiakkaana olevalle lapselle on tehtävä asiakassuunnitelma, jollei asiakkuus pääty lastensuojelutarpeen selvityksen jälkeen tai kysymyksessä ole tilapäinen neuvonta ja ohjaus.

Asiakassuunnitelma on laadittava ja tarkistettava, ellei siihen ole ilmeistä estettä, yhteistyössä lapsen ja huoltajan sekä tarvittaessa lapsen muun laillisen edustajan, vanhemman, muun lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavan taikka lapselle läheisen henkilön sekä lapsen huoltoon keskeisesti osallistuvan tahon kanssa. Asiakassuunnitelmaan kirjataan ne olosuhteet ja asiat, joihin pyritään vaikuttamaan, lapsen ja hänen perheensä tuen tarve, palvelut ja muut tukitoimet, joilla tuen tarpeeseen pyritään vastaamaan, sekä arvioitu aika, jonka kuluessa tavoitteet pyritään toteuttamaan. Asiakassuunnitelmaan on kirjattava myös asianomaisten eriävät näkemykset tuen tarpeesta ja palvelujen ja muiden tukitoimien järjestämisestä. Asiakassuunnitelma on tarkistettava tarvittaessa, kuitenkin vähintään kerran vuodessa.

Huostaanotettua lasta koskevaan asiakassuunnitelmaan kirjataan lisäksi sijaishuollon tarkoitus ja tavoitteet, erityisen tuen ja avun järjestäminen lapselle, hänen vanhemmilleen, huoltajilleen tai muille lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaaville henkilöille. Lisäksi suunnitelmaan kirjataan, miten toteutetaan lapsen yhteydenpito ja yhteistoiminta lapsen vanhempien ja muiden hänelle läheisten henkilöiden kanssa ja miten samalla otetaan lapsen edun mukaisella tavalla huomioon tavoite perheen jälleenyhdistämisestä. Huostaanotetun lapsen vanhemmille on laadittava vanhemmuuden tukemiseksi erillinen asiakassuunnitelma, jollei sen laatimista ole pidettävä tarpeettomana. Suunnitelma laaditaan tarvittaessa yhteistyössä muun sosiaali- ja terveydenhuollon kuten päihde- ja mielenterveyshuollon kanssa.

Jälkihuollossa olevaa lasta tai nuorta koskevaan asiakassuunnitelmaan kirjataan jälkihuollon tarkoitus ja tavoitteet sekä erityisen tuen ja avun järjestäminen lapselle tai nuorelle sekä hänen vanhemmilleen, huoltajilleen tai muille hänen hoidostaan ja kasvatuksesta vastaaville henkilöille.

Asiakassuunnitelmaa täydennetään tarvittaessa erillisellä hoito- ja kasvatussuunnitelmalla (LSL 417/2007 30 §)

Asiakassuunnitelman tekeminen ja laatiminen hyvässä yhteistyössä eri tahojen kesken on suunnitelmallista ja tavoitteellista sosiaalityötä. Se on lapsen asioiden hoitamisen kannalta erittäin tärkeä työväline. Asiakassuunnitelmassa on määriteltävä myös aikarajat ja seuranta. Tämä tarkoittaa, että on määriteltävä missä ajassa ja miten suunnitellut palvelut ja tukitoimet ovat toteutettavissa, miten toteutusta voidaan seurata ja miten ja milloin suunnitelmaa tarkistetaan. (Räty 2007, 182).

3.4 Huostaanotto

Vaikka huostaanotto on vain yksi lastensuojelun toimenpiteistä, niin se on suurelle yleisölle näkyvin. Yksittäiset mediassa näkyneet tapaukset ovat muodostaneet ja värittäneet yleisön mielipiteet lastensuojelusta. Huostaanotto on voimakkaita tunteita herättävä toimenpide. Siinä on aina kysymys oman lapsen menettämisestä viranomaisille. Huostaanotto on voimakasta puuttumista lapsen ja perheen itsemääräämisoikeuteen. Näin ollen se on myös oikeusturvakysymys lapsen, hänen perheensä ja työntekijöiden kannalta. (Taskinen 2007, 49).

Lapsi on otettava sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen huostaan ja järjestettävä hänelle sijaishuolto Lastensuojelulain 40 §:n mukaan:

”Lapsi on otettava sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen huostaan ja järjestettävä hänelle sijaishuolto, jos:

- 1) puutteet lapsen huolenpidossa tai muut kasvuolosuhteet uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä; tai*
- 2) lapsi vaarantaa vakavasti terveyttään tai kehitystään käyttämällä päihteitä, tekemällä muun kuin vähäisenä pidettävän rikollisen teon tai muulla niihin rinnastettavalla käyttäytymisellään.*

Huostaanottoon ja sijaishuollon järjestämiseen voidaan ryhtyä vain, jos:

- 1) 7 luvussa tarkoitetut toimet eivät olisi lapsen edun mukaisen huolenpidon toteuttamiseksi sopivia tai mahdollisia taikka jos ne ovat osoittautuneet riittämättömiksi; ja*
- 2) sijaishuollon arvioidaan olevan 4 §:n mukaisesti lapsen edun mukaista.” (LSL 417/2007 40 §)*

Kasvuolosuhteiden arvioinnissa huomioidaan perushoito, ymmärtäminen ja tuki sekä kasvuympäristö. Perushoitoa ovat riittävä lepo, ravinto, puhtaus ja ulkoilu. Selvitystä tehtäessä on siis tutkittava, saako lapsi riittävästi ravintoa ja lepoa sekä huolehditaanko hänen vaatetuksestaan, siisteydestään ja erityistarpeistaan.

Ymmärtämiseen ja tukeen kuuluvat välittäminen ja vastavuoroinen suhde. Kasvattajan pitäisi tietää, mitä minkäkin ikäiseltä lapselta voi vaatia. Selvitystä tehtäessä on pyrittävä saamaan tietoa siitä, saako lapsi kasvattajiltaan ymmärtämystä, turva ja hellyyttä, iän mukaista valvontaa ja ohjausta sekä iän mukaista vastuuta. On selvitettävä tuetaanko lapsen taipumuksia ja koulunkäyntiä. Kasvattajien käyttämät kasvatuskeinot eivät saa olla alistavia tai loukkaavia eivätkä ne saa sisältää fyysistä tai

henkistä väkivaltaa eikä seksuaalista hyväksikäyttöä. Lapsen kasvuympäristön tulee olla turvallinen ja virikkeitä antava. (Taskinen 2007, 50–51).

Huostaanotto valmistellaan parityönä Lastensuojelulain 41 §:n mukaan

”Lapsen huostaanottoa sekä sijaishuoltoa koskevat asiat valmistelee lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä yhteistyössä toisen sosiaalityöntekijän tai muun lastensuojeluun perehtyneen työntekijän kanssa. Valmistelutyön tukena tulee olla käytettävissä oikeudellista asiantuntemusta ja muuta lastensuojelun toteuttamisessa tarvittavaa asiantuntemusta.

Edellä 1 momentissa mainitulla sosiaalityöntekijällä on sen lisäksi, mitä sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 20 §:ssä säädetyn sosiaalihuollon toimielimen tietojensaantioikeudesta, oikeus saada mainitussa säännöksessä tarkoitetuilta tahoilta lausunnot, jos niitä tarvitaan huostaanoton valmistelussa, huostaanotosta päätettäessä tai sijaishuoltoa järjestettäessä.” (LSL 417/2007 41 §)

Huostaanottoprosessin toimenpiteet ovat:

1. varmistettava huostaanoton lain mukaisen edellytykset
2. lapsen kanssa on keskusteltava henkilökohtaisesti, lapsen asiassa on järjestettävä neuvotteluja lapsen ja perheen läheisten kanssa
3. sijaispaikan valinnassa pitää lähtökohtana olla lapsen tarpeet ja huostaanoton perusteet
4. on tehtävä asiakassuunnitelma ja sitä on tarvittaessa täydennettävä erillisellä hoito- ja kasvatussuunnitelmalla
5. kuulemiset
6. suostumukseen perustuva
7. tahdonvastainen
8. terveydentilan tutkiminen
9. muutoksenhaku
10. huostaanotto on voimassa toistaiseksi tai kunnes lapsi täyttää 18 vuotta (Taskinen 2007, 54–56)

3.5 Lapsen osallisuus

Lapsen osallisuudessa on kyse siitä, miten hän voi olla mukana määrittämässä, toteuttamassa ja arvioimassa oman etunsa turvaamiseksi tehtävää työtä. Mahdollisuus olla osallisena ja mukana asioiden käsittelyssä itselle tärkeissä yhteisöissä on merkityksellistä ihmisen identiteetin kehittymisen kannalta. Kyse on yhdestä kasvun ja kehityksen perusedellytyksestä. Osallistumisen kautta opitaan olemaan ja elämään

yhdessä. (Oranen). Väливаaran (2008) mukaan lastensuojelussa on ensin oltava tilaa lapsen kertomukselle ja kokemukselle, jotta olisi tilaa auttamiselle. Tasavertainen kohtaaminen vaatii lapsen kanssa työskenteleviltä kykyä heittäytyä pois tietäjän roolista ja alkaa myös itse oppijaksi. Tarvitaan taitoa virittäytyä lapsen aaltopituudelle, rakentaa luottamusta ja turvallista tilaa kertomiselle. Lapsen kertomisen tavat ovat usein toiminnallisia, ilmeitä, eleitä ja ne hyödyntävät leikkiä. Puheen rooli on pienempää ja siksi aikuisen on kyettävä kuulemisen lisäksi myös näkemään ja aistimaan. Uudet lapsilähtöiset työmenetelmät rohkaisevat työskentelyyn lapsen kanssa. Näin saadaan lapsen kokemukset paremmin kuuluville. On muistettava, että lapsi on aikuiseen nähden tasa-arvoinen toimija, joka osallistuu ja tekee päätöksiä. (Väливаara 2008, 78–79).

Suomen lainsäädäntö painottaa johdonmukaisesti sitä, että asianosaisilla on aina oikeus saada tietoa itseään koskevista asioista sekä oikeus antaa asioista omat näkemyksensä. Ikä ei ole peruste jättää tämä oikeus huomiotta. Lastensuojelulaki korostaa lapsen asianosaisuutta kaikissa lastensuojeluprosessin vaiheissa. (Oranen).

Lastensuojelulaki määrittää osallisuudesta seuraavaa

”Lastensuojelua toteutettaessa on selvitettävä lapsen toivomukset ja mielipide sekä otettava ne huomioon lapsen iän ja kehitystason edellyttämällä tavalla. Lapsen mielipide on selvitettävä hienovaraisesti sekä siten, että tästä ei aiheudu tarpeettomasti haittaa lapsen ja hänen vanhempiensa tai muiden läheisten ihmisten välisille suhteille. Lapsen mielipiteen selvittämisen tapa ja pääasiallinen sisältö on kirjattava lasta koskeviin asiakasasiakirjoihin.

Kaksitoista vuotta täyttäneelle lapselle on varattava tilaisuus tulla kuulluksi hallintolain (434/2003) 34 §:n mukaisesti häntä itseään koskevassa lastensuojeluasiassa.

Lapsen mielipide voidaan jättää selvittämättä vain, jos selvittäminen vaarantaisi lapsen terveyttä tai kehitystä tai jos se on muutoin ilmeisen tarpeetonta.

Mielipiteen selvittämisen ja kuulemisen yhteydessä lapselle ei saa antaa sellaisia tietoja, jotka vaarantavat hänen kehitystään tai ovat vastoin lapsen muuta erittäin tärkeää yksityistä etua.” (LSL 417/2007 20 §)

Osallisuus koostuu oikeudesta saada tietoa itseä koskevista suunnitelmista, päätöksistä, ratkaisuksista, toimenpiteistä ja niiden perusteluista sekä mahdollisuuksista

ilmaista mielipiteensä ja vaikuttaa näin asioihin. Osallisuus konkretisoituu toiminnassa, jossa lapsi pääsee osallistumaan. (Oranen).

Käytännön työssä osallisuus rakentuu erilaisista osista, joiden keskinäiset suhteet voivat vaihdella ja lapsen kokemukset osallisuudesta voivat muuttua niiden mukana. (Oranen).

Oranen määrittelee osallisuutta seuraavilla elementeillä:

1. mahdollisuus osallistua tai kieltäytyä
2. mahdollisuus saada tietoa
3. vaikuttaminen prosessiin
4. mahdollisuus omien ajatusten ilmaisemiseen
5. tuki omien mielipiteiden ilmaisuun
6. mahdollisuus itsenäisiin päätöksiin

3.6 Sijaishuolto

Sijaishuollosta määrittää Lastensuojelulain 49 § seuraavaa:

”Lapsen sijaishuollolla tarkoitetaan huostaanotetun tai kiireellisesti sijoitetun lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella.

Lapsen sijaishuolto voidaan järjestää perhehoitona, laitoshuoltona taikka muulla lapsen tarpeiden edellyttämällä tavalla.

Huostaanotettu lapsi voidaan sijoittaa väliaikaisesti enintään kuudeksi kuukaudeksi myös vanhempansa tai muun huoltajansa hoidettavaksi ja kasvatettavaksi silloin, kun valmistellaan lapsen kotiin palaamista kodin ulkopuolisen sijoituksen jälkeen, tai kun se on lapsen edun kannalta muusta syystä perusteltua.” (LSL 417/2007 49 §)

Sijaishuoltopaikan ja muun asuinpaikan valinnassa tulee kiinnittää erityistä huomiota

- huostaanoton, sijoituksen tai jälkihuollon perusteisiin (esimerkiksi mihin asioihin yritetään muutosta)
- lapsen tarpeisiin (mitkä ovat mahdolliset erityisen hoidon tai tuen tarpeet)
- sisarussuhteiden ja muiden läheisten ihmissuhteiden ylläpitäminen
- hoidon jatkuvuus
- kieli, kulttuuri, uskonto

Lastensuojelun asiakaslapsilla on aivan erityiset tarpeet tulla kuulluksi ja nähdyksi sekä tarpeet kiintyä ja kiinnittyä olemalla riittävästi yhteydessä hänelle tärkeisiin ihmisiin. Sijoituspaikkaa valittaessa onkin kiinnitettävä huomiota lapsen kiintymyssuhteiden takaamisen. Huostaanotettu lapsi tarvitsee korvaavia uusia ihmissuhteita, jos suhde vanhempiin ei ole kovin vankka. (Taskinen 2007, 77).

Sisarussuhteiden ylläpito ja vaaliminen on erittäin tärkeää. Monille sijoitetuille lapsille juuri sisarukset ovat elämän kaikkein merkittävimmät ja läheisimmät ihmiset. Sisarusten sijoittaminen samaan paikkaan on aina tarkistettava. (Taskinen 2007, 77–78).

Sijaishuoltoa voidaan antaa Sosiaalihuoltolain 26 §:n mukaisessa perhekodissa:

”Perhekodilla tarkoitetaan lääninhallituksen luvan saanutta tai perhehoitajalaissa (312/92) tarkoitettua kunnan tai kuntayhtymän hyväksymää yksityiskotia, jossa annetaan perhehoitoa. (9.8.1996/604)

Perhekodin tulee terveydellisiltä ja muilta olosuhteiltaan olla siellä annettavalle hoidolle sopiva.

Perhehoitajasta säädetään perhehoitajalaissa. (9.8.1996/604)” (SHL 710/1982 26 §)

Lastensuojelulaissa säädettyinä laitoshuoltona:

”Lastensuojelulaitoksia, joissa voidaan järjestää tässä laissa tarkoitettua lapsen sijaishuoltoa sekä 37 §:ssä tarkoitettu sijoitus avohuollon tukitoimena, ovat lastenkodit ja koulukodit sekä muut näihin rinnastettavat lastensuojelulaitokset.” (LSL 417/2007 57 §)

Sijaishuoltopaikan ja muun asuinpaikan valinnassa tulee olla erittäin tarkka.

Sijoitetulla lapsella on aivan erityiset tarpeet tulla kuulluksi ja nähdyksi sekä tarpeet kiintyä ja kiinnittyä olemalla riittävästi yhteydessä hänelle merkityksellisiin ihmisiin. Lapsen kiintymyssuhteisiin on kiinnitettävä erityistä huomiota. Huostaanotettu lapsi tarvitsee korvaavia uusia ihmissuhteita, mikäli vanhempiin ei ole kovin vankkaa suhdetta. Lapsen elämään liittyvät riskit ja suojaavat tekijät pitää huomioida sijoituspaikkaa valittaessa. Erityistä huomiota pitää antaa sisarussuhteiden

vaalimiselle. Sisarukset saattavat olla sijoitetun lapsen tärkeimmät ihmiset. (Taskinen 2007, 77). Lastensuojelulaki sanoo sijaishuoltopaikan valinnasta 50 §:ssä seuraavaa:

”Sijaishuoltopaikan valinnassa tulee kiinnittää erityistä huomiota huostaanoton perusteisiin ja lapsen tarpeisiin sekä lapsen sisarusuhteiden ja muiden ihmissuhteiden ylläpitämiseen ja hoidon jatkuvuuteen. Lisäksi tulee mahdollisuuksien mukaan ottaa huomioon lapsen kielellinen, kulttuurinen sekä uskonnollinen tausta.” (LSL 417/2007 50 §)

Valinnassa on kiinnitettävä riittävästi huomiota siihen, että huostaanoton tarkoitus tulee toteutettua. Sijaishuoltopaikan on vastattava niihin ongelmiin ja lapsen hoidon ja huolenpidon tarpeisiin, jotka ovat olleet perusteina huostaanotolle. Päätös sijaishuoltopaikasta pitää aina perustaa lapsen etuun ja erityisesti siihen, mitkä ovat lapsen huostaanoton tarpeesta johtuvat fyysiset, psyykkiset, emotionaaliset ja sosiaaliset tarpeet. (Räty 2007, 297).

Sijaishuoltoon siirtyminen tulee toteuttaa hallitusti ja lasta järkyttämättä. Lapsen ikä on huomioitava ja turvallisuus on varmistettava kaikin keinoin. Lapselle on syytä kertoa asioista tarkoin hänen ikänsä huomioiden. Sijaispaikkaan on hyvä ottaa omia tärkeitä tavaroita ja vaatteita. Siirtyminen on myös henkilökunnalle haasteellinen tilanne. Iästä riippumatta lapsen tarvitsevat paljon tukea ja aikuisen läheisyyttä. Tällaisissa tilanteissa kaivataan erityisesti kykyä ja taitoa kuulla ja vastaanottaa lapsen kokemukset, havainnot ja tunteet. Viimeiseen saakka pyritään välttämään äkillisiä toimenpiteitä. (Taskinen 2007, 80).

3.7 Nuoren kasvaminen sijaishuollossa

Sijoitettujen lasten määrä on kasvanut 1990-luvulta alkaen. Samalla sijaishuollon rooli on muuttunut. Lasten sijoitukset ovat useammin lyhytaikaisia. Lisäksi monella lapsella on useita sijoituksia. Sijaishuolto on siis joillekin lapsille muutaman viikon ja joillekin useiden vuosien aikaa kodin ulkopuolella. (Pösö 2004, 203).

Terveiden ja hyvinvoinninlaitos julkaisee vuosittain lastensuojelun tilastot. Viimeisin tilasto julkistettiin 20.10.2011 ja se koskee vuotta 2010. Kaikkiaan kodin ulkopuolelle oli tuona vuonna sijoitettuna 17 064 lasta ja nuorta. Kaikista sijoitetuista oli

huostaanotettuina tai kiireellisesti sijoitettuna 12 547 lasta. Huostassa oli näistä yhteensä 10 003 lasta. Kiireellisesti sijoitettuna oli kaikkiaan 3 432 lasta. Sama lapsi voi näkyä molemmissa tilastoissa, jos kiireellinen sijoitus on johtanut huostaanottoon. (Lastensuojelu 2010, 1).

Sijoitusmuodon mukaan 0-20-vuotiaat jakaantuvat seuraavasti eri sijoituspaikkoihin:

- perhehoidossa 5 675
- ammatillisessa perhekotihoidossa 2 927
- laitoshuollossa 6 492
- muussa huollossa 1 970 (emt., 2)

Perhehoidolla tarkoitetaan sukulais- tai läheisperhettä ja sijaisperhettä. Ammatillista perhekotihoitoa antaa joko perhekotiluvalla tai laitosluvalla toimiva ammatillinen perhekoti. Laitoshuoltoa antavat lastensuojelulaitokset, koulukodit, päihdehoitolaitokset ja kehitysvammalaitokset. Muuta huoltoa on sijoitus omaan kotiin vanhemman/vanhempien kanssa, itsenäisesti tuettu asuminen tai muu edellä mainitsemaan. (Emt., 2).

Suomalaisen lastensuojelun peruslähtökohta on väliaikaisuus:

lastensuojeluinterventioilla pyritään aina viime sijassa siihen, että lapsi kasvaisi vanhempansa/vanhempiensa luona. Suomalaisen lastensuojelun perusvalikko ei tunne adoptiota. Nyt on nostettu esiin pysyväisluonteiset sijoitukset ja tavoitteena on, että huostaanotetut lapset saisivat pysyvän kasvuympäristön ja ihmissuhteet. (Pösö 2004, 203–204).

Sijaishuollon merkitystä sijoitetulle lapselle voidaan katsoa kahdesta näkökulmasta. Lapsilta voidaan kysyä sijoituksen mielekkyyttä ja voidaan arvioida sijoituksen vaikutusta lapsen käyttäytymiseen. Sijoituksen jälkeen elämä voi merkitä tavanomaista, ikäryhmälle ominaista elämää koulutuksen, ammatin, työpaikan ja perhesuhteiden vakiinnuttamisen merkeissä, mutta toisaalta joidenkin kohdalla se on voinut merkitä rikoksia, koulutuksen ja työkokemuksen puutetta. Jotkut taas sinnittelevät näiden kahden ääripään välillä. Hyvin erilaiset kehityskulut ovat siis mahdollisia. (Pösö 2004, 204–205). Bardy (2001) kirjoittaa lastenkotisijoituksista, että ne on tarkoitettu lyhytaikaisiksi välivaiheiksi. Pikkulastenkodissa hoidetaan lasta

ja selvitetään isyys, huolehditaan rokotukset ja tutkitaan terveys. Jokapäiväisessä hoitotyössä korostuu fyysisestä ja psyykkisestä pahoinvoinnista huolehtiminen mahdollisuuksien mukaan yhdessä vanhempien kanssa. Näin voidaan tukea vanhemmuutta. Seurustelu lapsen kanssa, riittävä lepo, ravinto, puhtaus ja ulkoilu ovat usein niitä perusasioita, jotka ovat hoitamatta. Lastenkotisijoituksen aikana selvitetään työskentelyn suunta, voiko lapsi kotiutua vai onko tarve pidemmälle sijoitukselle. (Bardy 2001, 50).

3.8 Nuoren arki laitoksessa

Sijaishuoltoon kuuluvat sijoitettujen nuorten arjen ja kasvun ympäristö, rinnakkaiset kodit tai kotien sarja lastensuojelulapsuudessa, useat samanaikaiset vanhemmuus- ja kasvatussuhteet ja arjen järjestelyt, laajennettu vanhemmuus, ammatillinen työ, julkisen järjestelmän vastuu ja yksityinen yrittäjäyys. Sijaishuolto on siis hyvin monisisältöinen ja sitä pitää tarkastella laajasti. (Pösö 2004, 202).

Sijaishuollon tärkeänä tehtävänä on nuoren arjen mahdollistaminen. Lastensuojelun sijaishuollon tavoite on tavallisen arjen ja siihen liittyvän huolenpidon, hoidon ja kasvatuksen mahdollistaminen. Tämän tehtävän rinnalla pyritään tukemaan nuoren läheisten ihmisten suhdeverkoston rakentamista tai toimintaa. Paljon on keskusteltu siitä, mikä sijaishuollon muoto mahdollistaa parhaiten tavallisen arjen. (Pösö 2004, 206).

Arjen mahdollistaminen on herättänyt kysymykset siitä, että onko se riittävä tehtävä sijaishuollolle ja millaisessa yksikössä sitä voidaan tuottaa. Viime aikoina hoitamiseen liittyvät odotukset ovat kasvaneet. Voidaankin esittää, että sijaishuollon tehtäviin kuuluvat hoito, kuntoutus ja kasvatus. Tämä on johtanut siihen, että yksityiset sijaishuoltoyksiköt pyrkivät profiloitumaan. Tavallisen arjen riittävyys sijaishuollon sisällöksi määrittää henkilöstön pätevyyttä. Tavallinen arki edellyttää enemmän inhimillistä soveltuvuutta kuin koulutuksella hankittuja pätevyyyksiä. Mitä enemmän toiminnot kohdistuvat johonkin tiettyyn ryhmään sitä enemmän odotetaan koulutusta. (Pösö 2004, 207).

Tavallisen arjen fyysinen ympäristö on koti. Se asettaa haasteita erityisesti laitoshoidolle. Perhehoito pystyy vastaamaan tähän paremmin. Laitospaikkoja on

pyritty kehittämään kodinomaiseen suuntaan. (Pösö 2004, 207). Bardy (2001) on todennut tutkiessaan pikkulasten sijoituksia, että perhesijoituksessa olevien lasten elinolot olivat hyvät. Perusteluina ovat sellaisia tekijöitä kuten sijaisperheen vakaat ja turvalliset olosuhteet, lapsen tarpeiden ja edun ymmärtäminen ja kokeneisuus sijoitettujen lasten hoidossa. Hyvää oli myös lapsen kehittyminen sekä sopeutuminen samoin kuin yhteistyön sujuminen biologisten vanhempien kanssa. (Bardy 2001, 60). Bardyn (2001) mukaan perhesijoitukset näyttävät onnistuneilta ratkaisuilta. Vakaisissa oloissa on pystytty kuromaan kiinni kehitysviivästyksiä. (Bardy 2001, 63).

Kansiotyöskentelyyn panostamista sijaispaikan arjessa tukevat Festingerin tulokset sijaishuollosta: jotkut selviävät suurin piirtein ikätovereidensa lailla, jotkut vähän paremmin ja toiset taas huonommin. Eroa on koulutuksessa, jota sijoitetuilla nuorilla on ikätovereitaan vähemmän. Sairaudet, päihteet ja varhainen kuolleisuus ovat yleisempiä sijoitetuilla kuin muun väestön keskuudessa. Nuorilla esiintyy jonkinlaisia psyykkisiä, fyysisiä ja itsenäistymiseen liittyviä pulmia. (Bardy 2001, 66).

Kansiotyöskentelyssä on huomioitu erityisesti koulutuksen merkitystä. Lisäksi itsetuntoa pyritään rakentamaan käsittelemällä tarkoin sitä kuka minä olen ja mistä minä tulen. Nuorelle pyritään myös luomaan hyvä verkosto, joka kannattelee vaikeina hetkinä ja antaa tukea sekä neuvoja. Tätä tukee Festingerin tutkimuksen tulos, jonka mukaan sijoitetut nuoret ovat epävarmoja tietämään kenen puoleen voi kääntyä, kun tarvitsee apua. (Bardy 2001, 67). Bardy (2001) toteaa myös, että sijaisvanhempien ja biologisten vanhempien kyky yhteydenpitoon auttaa nuorta. Kun ympärillä olevat aikuiset kykenevät toimimaan kohtuullisessa yhteisymmärryksessä, niin nuori voi paneutua omiin asioihinsa eikä tarvitse kantaa huolta aikuisten pärjäämisestä. (Bardy 2001, 67).

Arkeen kuuluvat myös sosiaaliset suhteet. Sijaishuollossa joudutaankin miettimään millaisia suhteita tuetaan ja vahvistetaan. Sijaishuoltopaikassa on kyseessä nuoren omien sosiaalisten suhteiden lisäksi paikan sisäiset suhteet. Sijaiskoteja ja laitoksia verrataan nimenomaan toisiinsa sillä, että kodissa on pysyvät aikuissuhteet kun ne laitoksessa vaihtuvat vuorotyön johdosta. (Pösö 2004, 207–208).

Haasteellista sijaispaikan arjessa on muiden asukkaiden huomioonottaminen. Yhteisökasvatus on noussut tärkeäksi varsinkin laitoksissa. Silloin korostetaan toisten sijaishuoltopaikassa asuvien nuorten muodostaman yhteisön merkitystä kasvattajana

ja tukijana. Toisaalta pidetään tärkeänä aikuisten läsnäoloa ja mahdollisimman pientä yksikköä. Tärkeä kysymys on myös miten sijaishuoltoyksikkö integroituu ympäristöön. Nuorelle on tärkeää olla tekemisissä ympäristönsä ja omien taustayhteisöjensä kanssa. (Pösö 2004, 208).

Lastensuojelun keskeinen tehtävä on mahdollistaa lapselle mahdollisimman onnistunut arki. Perhehoidossa keskeistä onnistumisen kannalta on se, että nuoret kokevat saavansa huolenpitoa ja kunnioitusta sekä että heillä on riittävästi tietoa siitä mitä perhehoito heidän kohdallaan tarkoittaa. Laitossijoituksen pitää antaa nuorelle sellainen kokemus, että he kertovat sijoituksesta myönteisiä asioita mitä ovat saaneet laitoksessa ja mitä eivät olisi kotona voineet saada. Heillä pitää olla kokemus siitä, että henkilökunta pitää heistä huolta. Laitoksen pitää pystyä vastaamaan nuoren tarpeisiin. Tarpeita on ensi- ja toissijaisia. Ensisijaiset tarpeet ovat niitä, jotka ovat synnyttäneet laitoshoidon tarpeen ja niihin vastaaminen ohjaa laitossijoitukseen. Toissijaiset tarpeet syntyvät laitossijoituksessa. Lisäksi lasten ja henkilökunnan välillä pitää vallita yksimielisyys tavoitteista ja niiden toteutuksesta. Lapsilla pitää olla vaikutusmahdollisuuksia. (Pösö 2004, 210–211).

Hyvän sijaishuollon tarpeet ja tavoitteet ovat varsin arkisia. Vaikka sijaishuollossa on kyse hyvin haavoittuvissa oloissa eläneiden nuorten arjen mahdollistamisesta, on siinä aina varsin paljon asioita, jotka ovat tärkeitä ja arvokkaita meille kaikille. Sijaishuoltoon liittyvä pakon, rajoittamisen, läheisyyden ja sosiaalisten suhteiden ylläpito on jotenkin läsnä jokaisen arjessa ja elämässä nuorten kanssa. Sijaishuoltoon kuuluvat sitten omat erityiset painotukset, jotka tekevät siitä yhteiskunnallisena toimintana erityisen vaativaa. (Pösö 2004, 211).

Laki lastensuojelulain muuttamisesta (88/2010) annettiin 2010. Laki ei oleellisesti vaikuta kansiotyöskentelyn sisältöön. Se kuitenkin vahvistaa sen merkitystä. Lain 3 a pykälä korostaa lastensuojelutyön antamaa tukea ja erityistä tukea. Koska kansiotyöskentelyssä tulee dokumentoitua kaikki toimenpiteet, voidaan koko ajan seurata, että kaikki mahdolliset keinot tulevat käytetyiksi.

4. KANSIOTYÖSKENTELY

4.1 Sosiaalipedagoginen työote

Itsenäistymisohjelman taustaksi sopii hyvin sosiaalipedagoginen työote, koska sen tavoitteena on syrjäytymisen ehkäisy ja sitä kautta hyvä elämä, jonka määrittää asiakas itse. Sosiaalipedagogiikka on innovatiivista, joustavaa ja muutoskykyistä. Sitä voidaan käyttää yksilö-, ryhmä- ja yhteisötasolla. Sosiaalipedagogiikka painottaa asiakkaan osallisuutta omaan elämäänsä ja vastuunottoa. Sosiaalipedagogisia toiminnan menetelmiä ovat dialogi, pedagoginen suhde, valtaistaminen, vastuuttaminen, arjen pedagogiikka, voimavara- ja ratkaisukeskeinen työote, yhteisökasvatus ja ryhmätyö, seikkailukasvatus ja elämyspedagogiikka, sosiokulttuurinen innostaminen, sosiaalipedagoginen herkistäminen, verkostotyö ja yhteiskuntaan vaikuttaminen. (Katajavuori-Vartiainen, 2005).

Sosiaalipedagogiikan tarkoituksena ei ole poistaa kaikkia ongelmia vaan tukea elämään arkipäivää ongelmien kanssa. Voimme pitää mielessä, että kaikkea voi muuttaa ja elämän suuressa kellossa on vain yksi aika: nyt. (Katajavuori-Vartiainen, 2005).

Hämäläisen (2001, 14) mukaan sosiaalipedagogiikan käsitettä voidaan tarkastella kahdessa osassa – pedagoginen ja sosiaalinen. Pedagogia on laajasti ajatellen oppia ihmisen kasvatuksesta tai kasvatuksen taitoa. Sosiaalinen taas sisältää kolme päämerkitystä:

1. yhteiskunnallinen
2. yhteisöllinen ja ihmisen vuorovaikutusta koskeva
3. solidaarinen, toisia huomioon ottava ja huono-osaisten auttamiseen suuntautuva

Lisäksi Hämäläinen (2001, 18) mainitsee, että sosiaalipedagogiikka koostuu teoriasta ja käytännöstä. Siinä näkyy ajattelun ja tekemisen sekä teorian ja käytännön yhteenkuuluvuus ja vuorovaikutus. Olennaisena kysymyksenä on mitä ongelmille voidaan tehdä ja mitä niille pitäisi tehdä.

Dialogin taitaminen on tärkeä perusta työskentelylle. Dialogi on vuorovaikutusta kahden tai useamman ihmisen välillä niin, että kaikki saavat äänensä kuuluviin. Tärkeää on, että tilanteessa säilyy tasavertaisuus, luottamus ja aitous. Kun dialogissa ovat nuori ja ohjaaja, tavoitteena on molemminpuolinen kasvu ja kehitys, nuoren itsetunnon lisääminen, omiin asioihin vaikuttaminen ja elämän hallinnanparantaminen. Avoimessa ja luottamuksellisessa dialogissa nuori voi kehittää itseyymmärrystään eli pohdiskella itseään ja omaa toimintaansa. Ohjaaja ei tee oletuksia eikä muodosta mielipiteitä asiakkaan puolesta vaan rohkaisee nuorta tuomaan esille omaa näkemystään. (Katajavuori-Vartiainen, 2005).

4.2 Elämänhallinta

Itsenäistymisohjelmassa on tärkeää vahvistaa nuoren elämänhallintaa. Käsitteenä elämänhallinta voidaan jakaa sisäiseen ja ulkoiseen. Sisäiseen elämänhallintaan kuuluu yksilön kyky sopeutua erilaisiin elämän olosuhteisiin ja tilanteisiin. Sisäinen elämänhallinta kattaa tavat, joilla luodaan elämään merkitystä ja sisältöä. (Aaltonen ym. 2003, 185). Sisäisessä elämänhallinnassa on kyse valmiudesta selvittää elämänkaaren eri kehitystehtävistä itsenäisesti sekä kyvystä tehdä sellaisia ratkaisuja, että ne ohjaavat elämänskulkua myönteisesti. (Hämäläinen 2001, liite 1).

Vahvaa elämänhallintaa kuvastaa elämänskulkua edistävien tavoitteiden asettaminen, asioihin paneutuminen sekä kyky työskennellä tavoitteidensa eteen. (Aaltonen ym. 2003, 185). Heikon sisäisen itsetunnon omaava ihminen on usein aloitekyvytön ja asioista kiinnostumaton. Se saattaa ilmetä myös irrallisuuden kokemisena ja elämänhalun katoamisena. Henkilö voi olla yhteiskunnan normeista piittaamaton ja hänellä saattaa olla päihteiden väärinkäyttöä ja ihmissuhdeongelmia. Sisäistä elämänhallintaa pystytään tukemaan vahvistamalla ihmisen omaa kasvua ja oppimista olemalla rinnallakulkija. (Hämäläinen 2000, 13).

Ulkoiseen elämänhallintaan kuuluu ihmisen tunne siitä miten hän pystyy vaikuttamaan elämänsä olosuhteisiin. Ulkoinen elämänhallinta on kykyä ohjata elämäänsä niin, että ulkoiset, itsestään riippumattomat tai odottamattomat seikat eivät pysty siihen vaikuttamaan. Siihen sisältyy myös ihmisen asettamat ulkoiset päämäärät. (Aaltonen 2003, 185). Ulkoisen elämänhallinnan sisältöön kuuluvat yksilön osallisuus riittävästä toimeentulosta, ihmissuhteista, työstä, koulutuksesta, harrastuksista ja

palveluista. Sen sisältöä on yksilön osallisuus elämisen laadun kannalta tärkeisiin yhteiskunnan toimintoihin. (Hämäläinen 2001, liite 1).

Hyvää ulkoista elämäntilannetta on aineellisesti ja henkisesti turvattu elämä. (Aaltonen 2003, 185). Elämäntilannan puuttuessa ihminen on tyypillisesti kyvytön suunnittelemaan tulevaisuuttaan. Tavoitteiden asettaminen ja niiden saavuttaminen on vaikeaa. (Hämäläinen 2000, 46). Elämäntilannetta tukemalla voidaan estää syrjäytymistä ja vahvistaa yhteiskuntaan liittymistä. Kun tuetaan elämäntilannetta käyttää ihminen voimavarojaan arjessa ja vuorovaikutuksessa toisten kanssa. Tällöin syntyy tietoisuus siitä, kuka on ja missä vaiheessa elämä on menossa. (Mönkkönen ym. 1999, 15).

Elämäntilannetta tapahtuu ihmisen arjessa. Elämäntilannan tukeminen on ihmisen auttamista, kun hän yrittää rakentaa itselleen parempaa arkea. Ihmistä autetaan elämänsä olosuhteiden hallinnassa ja arkielämänsä paremmalla suuntaamisella. Ihmistä tuetaan pohtimaan arvojaan ja elämäänsä ja sitä kautta kehittymään sisäisesti. Yhtenä työskentelymuotona on tehdä elämänsuunnitelma, jossa pohditaan henkilön historiaa, nykyistä elämää ja tulevaisuuden suuntaa. Tässä työskentelyssä voi hahmottaa elämäänsä, täsmentää odotuksiaan ja tavoitteitaan sekä arvioida mahdollisuuksiaan. varsinkin nuorempien elämäntilannan kasvamisessa harrastusyhteisöillä on vahvistava vaikutus. (Hämäläinen 2001, 22–23, 46–47, 61).

4.3 Kansiotyöskentelyn perusta

Huostaanoton loputtua nuoret eivät enää välttämättä halua, että heidän elämänsä kontrolloidaan ja puututaan. Elämä laitoksen ulkopuolella ja oman kodin perustaminen ovat kuitenkin melkoisia haasteita ja ne saattavat sisältää yllättäviä asioita. Tie itsenäisen elämän hallintaan voi olla hyvin mutkikas. Siksi hyvin valmisteltu siirtyminen on hyödyllinen, sillä apua ja tukea tarvitaan monissa asioissa.

Kansiotyöskentelyssä toimitaan nuoren ehdoilla häntä kunnioittaen. Lastensuojelulaki, jota on käsitelty kappaleessa 3, antaa velvoitteet ja edellytykset tähän. Uusi laki korostaa nuoren omaa osallisuutta ja mahdollisuutta vaikuttaa omiin asioihinsa. Sosiaalipedagoginen työote, jota on käsitelty kappaleessa 4.1, sopii työskentelyyn

hyvin, sillä sosiokulttuurinen innostamisen kautta edetään kohti yhteiskuntaan kiinnittymistä.

Kansiotyöskentelyn perusta on siis itsenäistymisen tukeminen ja sitä kautta elämänhallinnan vahvistaminen. Rautiainen (1998) mainitsee, että lapsen itsenäistymisen tukeminen alkaa syntymästä ja kestää jopa varhaiseen aikuisuuteen asti. Lastensuojelun sijaishuollossa itsenäistymisen tukeminen alkaa heti, kun lapsi muuttaa perheeseen tai laitokseen ja loppuu nuoren muuttaessa täysin itsenäisiin oloihin. Itsenäistymisen tukeminen on jatkuva, luonnollinen ja olennainen osa kotikasvatusta korvaavaa kasvatusta. Se on erottamaton osa prosessia, jossa uudelle sukupolvelle siirretään ikäkausittain sopivalla tavalla kulttuurillemme ominaiset arvot, asenteet, normit, tavat, ominaisuudet, tiedot ja taidot. (Rautiainen 1998, 15).

Itsenäistyminen tähtää siihen, että nuori kykenee vastuullisiin ja omalle hyvinvoinnilleen oikeisiin valintoihin. Itsenäistymiseen kuuluu asiatietojen ja rutinoitujen taitojen lisäksi myös moraalisia ja psykologisia valmiuksia. (Rautiainen 1998, 15–16).

Nuoruusikään kuuluu kolme kehityskriisiä, joiden onnistunut läpikäyminen luo perustan psyykkisesti tasapainoiselle itsenäisyydelle:

1. ihmissuhteiden kriisi
2. identiteettikriisi
3. ns. ideologinen kriisi

Ihmissuhteiden kriisissä nuori protestoi vanhempia ja muita auktoriteetteja vastaan. Hän solmii uusia ystävyssuhteita ikäoveriensa kanssa ja liittyy heihin uudella tavalla. Nuoruusiän identiteettikriisiin kuuluu samastumista ihmisiin, ihastumisia, omien rajojen kokeilua, ihmissuhteiden syventämistä ja minäkokemusten selkiintymistä. Ns. ideologinen kriisi merkitsee oman aseman pohdiskelua suhteessa muuhun maailmaan, itsenäisen elämän aloittamista ja maailman kuvan seestymistä. (Rautiainen 1998, 16). Laurila (2008) toteaa, että nuori elää elämässään vaihetta, jossa aikaisemman kokemuksen avulla vastataan sisäisiin ja ulkoisiin haasteisiin. Monesta tututusta asiasta luovutaan ja aletaan rakentaa omannäköistä elämää. keskeinen kehityshaaste on löytää oma elämäntyyli ja itsenäistyminen suhteessa vanhempiin. Silloin mietitään esimerkiksi elämänkatsomusta, poliittista näkemystä, arvojen ja

asenteiden muokkaamista itselle sopivaksi, ammatinvalintaa ja parisuhdekysymyksiä. Myös raha-asioista ja muusta päätöksenteosta itsenäisesti vastaaminen voi olla monelle nuorelle uutta. Haasteena on myönteisen minäkuvan ja vahvan minätunteen rakentaminen, johon liittyy murrosiän epävarmuuden jälkeen oman fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen puolen hyväksyminen. Oman ulkonäön ja fyysisen olemuksen hyväksyminen puutteineen on tärkeää. On myös tarpeen tunnistaa omat vahvuudet ja kehittämishaasteet. Myönteisellä minäkuvalla mahdollistetaan se, että nuori kestää pettymyksiä lannistumatta. (Laurila 2008, 99–100).

Yksilöltä vaaditaan tietynlaisia ominaisuuksia, jotta hän selviää koulusta, opiskelusta, työelämästä ja sosiaalisesta elämästä. Tällaisia ominaisuuksia ovat esimerkiksi riittävä itsetunto, pitkäjänteisyys, keskittymiskyky, turhautumisen sieto, kontaktikyky ja itsehallintakyky. Kotikasvatusta korvaava kasvatus tähtää näiden ominaisuuksien kehittämiseen jo lapsen varhaisella iällä. Toivotut ominaisuudet eivät synny itsestään tai sattumalta vaan ne edellyttävät kasvattajan tavoitteellista ja määrätietoista käytännön toimintaa. Lapselle pitää järjestää tilanteita ja harrastuksia, jotka vahvistavat toivottuja ominaisuuksia. (Rautiainen 1998, 16).

Rautiainen (1998) pohtii sitä, mistä johtuu, että pitkään lastensuojelulaitoksessa asunut nuori osoittautuu itsenäiseen asumiseen siirtyessään avuttomaksi arkisissa asioissa. Olisiko syynä se, että laitoksen työntekijä muuttuu lähes yhtä avuttomaksi astuessaan työpaikkansa ovesta sisään? (Rautiainen 1998, 16).

Rautiaisen (1998) mukaan henkilöstön osaaminen ja ajankäyttö kohdistuu lasten ja heidän tilanteensa arvioimiseen, hoito- ja kasvatussuunnitelmien tekemiseen, kokousten pitämiseen, lasten voimakkaan epäsosiaalisen käyttäytymisen rajoittamiseen sekä erilaisten ongelmatilanteiden ja – tapahtumien selvittelyyn. Lastenkotityössä ei ole riittävästi mahdollisuuksia järjestää hoidollisia ja kasvatuksellisia tilanteita ja toimintoja. Lastenkotityö keskittyy liian paljon reagoimiseen. (Rautiainen 1998, 16).

Suunnittelemani kansiotyöskentelyn on nimenomaan tarkoitus antaa eväitä siihen, että sijoituspaikoissa voidaan lisätä lasten ja nuorten mahdollisuuksia omaksua ns. kansalaistietoja ja – taitoja. Uusien työskentelytapojen käyttöönotto vaatii henkilökunnalta uudistusmyönteisyyttä. Rautiainen (1998) kirjoittaa, että muutokset

laitoksen toiminnassa edellyttävät henkilöstöltä älyllistä rehellisyyttä, sitoutuneisuutta, vastuuntuntoa, rohkeutta, joustavuutta, kykyä nähdä lasten ja nuorten tarpeet omien tarpeidensa takaa ja lopulta ennen kaikkea tahtoa tehdä muutoksia. (Rautiainen 1998, 16).

Artikkelin lopuksi Rautiainen (1998) toteaa, että uudessa lastenkotikulttuurissa aikuisten pitäisi edellyttää lapsilta enemmän kuin aiemmin, antaa mahdollisuus enempään kuin ennen, jättää tekemättä asioita lasten puolesta, sietää enemmän lasten epäonnistumisia, tehdä vielä monipuolisempaa työtä kuin ennen ja luopua ahtaasta erityisosaaajan roolista. Aikuisten pitäisi ehdottomasti käyttää työssään myös niitä taitoja, joita he käyttävät omassa arjessaan päivittäin. Arjen osaamisessa ja opettamisessa ei ole mitään hävettävää tai vähäteltävää. (Rautiainen 1998, 16).

4.4 Omahoitajamenetelmä

Kansiotyöskentelyn onnistumiseen vaikuttaa oleellisesti se, että joku kantaa siitä vastuuta. Omahoitajamenetelmä antaa siihen mielestäni parhaat edellytykset. Se on tärkeä korjaavan hoidon ja kasvatuksen työskentelymuoto, jolla voidaan turvata nuoren yksilölliset tarpeet ja niiden tukeminen. Omahoitajuus on ammatillinen tunnesuhde, jonka avulla lapsella tai nuorella on mahdollisuus korjata tunnekokemuksiaan, jollaisia hänellä ei ehkä ole ollut tai ne eivät ole olleet tarkoituksenmukaisia. (Kyrönseppä & Rautiainen 1993, 103). Tuovila (2001) toteaa, että sijoitetuilla lapsilla ja nuorilla on taustalla useita kasvua ja kehitystä vaurioittavia kokemuksia. Käsittelemättöminä ne vaikuttavat siihen, että minäkuva on sekava ja se näkyy esimerkiksi syy-seuraussuhteiden käsittämisen vaikeutena ja vuorovaikutussuhteiden hankaluutena. (Tuovila 2001, 36). Lapset tarvitsevat korjaavia kokemuksia selvittääkseen vaurioittavista kokemuksista. Lastensuojelulaitoksissa oma ohjaaja voi tehdä tätä työtä, sillä paraneminen voi tapahtua vain vuorovaikutuksessa luotettavan aikuisen kanssa. Yhdessä tekemisellä on ratkaiseva merkitys, sillä silloin ollaan vuorovaikutussuhteessa. (Tuovila 2001, 36).

Omahoitajatyön merkitystä ja vaativuutta voidaan korostaa myös sillä, että nuori tarvitsee liiton toisen ihmisen kanssa. Järventie (2001) toteaa, että toinen ihminen ei voi olla kuka tahansa eikä hän voi jatkuvasti vaihtua, vaan nuori tarvitsee sellaisen ihmisen, joka sitoutuu jatkuvaan ja pysyvään suhteeseen hänen kanssaan. Nuori ei

kehity ilman tällaista sosiaalista pääomaa. Nuori tarvitsee myös välittävää huolenpitoa eli rakkautta. Ilman sitä ei synny sosiaalista pääomaa eli välittämistä itsestä, toisista ja yhteisistä asioista. Pienetkin lapset kestävät vilua ja nälkää ja monenlaista puutetta, mutta ilman hoivaavan toisen ihmisen rakastavaa huolenpitoa lapsi on vaarassa vaurioitua. Synnyttyään lapsi tarvitsee sosiaaliset vanhemmat eli aikuiset, jotka välittävät ja huolehtivat. Tätä tehtävää voi hoitaa myös joku muu kuin biologinen vanhempi. Me rakastamme lasta kuten meitä on rakastettu. (Järventie 2001, 106). Järventien (2001) mukaan aikuisen jatkuva, osallistuva ja empaattinen läsnäolo on välttämätöntä kehityksen etenemiselle. Nuori voi pitää kehityksensä peileinä muitakin kuin vanhempiaan. (Järventie 2001, 108). Tervonen-Arnkilin (2008) mukaan lastenkodissa asuvilla lapsilla on läheisenä henkilökohtainen omahoitaja, mutta perheenä ovat yleensä vain syntymäperhe tai siitä jäljellä olevat osat eli lähisukulaiset. Siksi onkin erityisen tärkeää pyrkiä tarjoamaan lastenkotien lapsille mahdollisuuksia ylläpitää suhteita vanhempiin, sisaruksiin ja sukulaisiin. Omahoitaja, samoin kuin sijaisvanhempi, on biologista vanhemmuutta korvaava ja korjaava ihmissuhde. Kuitenkin koko elämää ajatellen he ovat nuoren rinnallakulkijoita vain lyhyestä ajasta muutamiin vuosiin sijoituksen pituuden mukaan. Erityisesti sisarusuhteet ovat vaalimisen arvoisia, sillä ne ovat usein elämän pisimpiä ihmissuhteita. (Tervonen-Arnkil 2008, 151).

Omahoitajalla on siis erittäin tärkeä tehtävä turvallisen aikuisen roolissaan antamassa korjaavia ja kehittäviä kokemuksia nuorelle.

4.5 Itsenäistyvän nuoren oma kansio

Kansiotyöskentelyllä varmistetaan sijoitetun nuoren itsenäisessä elämässä tarvittavien taitojen hallitsemista. Työmuoto sisältää omaohjaajalle välineitä työskentelyyn nuorensa kanssa. Kansion kokoaminen aloitetaan heti sijoituksen alussa ja siinä edetään ikätasoisesti huomioiden nuoren kehitystaso. Luottamus ja hyvä vuorovaikutus ovat työn onnistumisen edellytyksiä. Omaohjaajan on tärkeää kuunnella nuorta ja huomioida nuoren omat taidot, kyvyt ja toiveet. Asiakassuunnitelmasta sekä kasvatus- ja hoitosuunnitelmasta löytyy asioita, joita voidaan työstää omassa kansiossa. Tarkoituksena on, että nuorella on käsissään sijoituksen päättyessä kansio, jossa on työstettynä hänen menneisyytensä, verkostonsa sekä arkielämän tiedot ja taidot. Sitä voidaan käyttää tukena tehtäessä jälkihuollon

suunnitelmaa. Myös nuori itse näkee mitkä asiat ovat hallussa ja mihin tarvitaan tukea. Kansio on lisäksi hyvä dokumentti sijoittajalle siitä mitä nuoren kanssa on tehty ja millaisia jälkihuollon piiriin kuuluvia tukia nuori tarvitsee. Aina ei ole varmaa, että sijoituspaikka on mukana jälkihuollossa.

Kansiotyöskentelyssä voidaan käyttää apuna valmiita materiaaleja, joita ovat esimerkiksi Umbrella-työkirja, Pesäpuu ry:n välineet, verkostokartat, itsenäistyvän nuoren roolikartta. Nuorelle on myös hyvä antaa tilaa käyttää luovuuttaan eikä aina käyttää valmiita malleja. Kansio voi sisältää myös nuoren piirustuksia, runoja, tarinoita ja valokuvia. Aiheista voidaan tehdä ihan oman näköinen sivu puhtaalle paperille. Sivut voidaan laminoida tai laittaa muovitaskuihin, jolloin ne säilyvät kansiossa ehjinä.

Aikuisen tuki on nuorelle tärkeää ja hän tarvitsee kannustusta ja ymmärrystä työskentelyssä. Esiin saattaa nousta vaikeitakin kokemuksia, kun käsitellään esimerkiksi nuoren sijoituspolkua. Väliavaara (2008) nostaa esille, että leikki, pelit ja toiminnallisuus mahdollistavat havaintojen tekemisen lapsesta samalla, kun lapsi saa mahdollisuuden purkaa tunteitaan ja kokemuksiaan. Parhaimmillaan työskentely mahdollistaa lasta itseään ymmärtämään omia elämäkokemuksiaan sekä vapautumaan haavoittavissa olosuhteissa elämiseen liittyvistä häpeäntunteistaan ja itesyytöksistä. Olemassa olevien voimavarojen vahvistamisen, tulevaisuuteen suuntautumisen ja edistyksen huomaamisen pitää olla työskentelyn painopisteet. Menetelmät voivat auttaa lasta parempaan itseymmärrykseen ja elämänhallintaan. (Väliavaara 2008, 96). Pesäpuu ry:n välineissä on monia välineitä sekä lasten että nuorten kanssa työskentelyyn.

Kansio koostuu viidestä osa-alueesta:

1. MINÄ
2. SJOITUSPOLKU
3. HARRASTUKSET
4. VERKOSTOT
5. ARKIELÄMÄN TAIDOT

4.6 Minä

Sijoitetun nuoren historia synnyttää luontaisesti korostettua pohdintaa identiteetistä.

Vastauksia ei aina löydy yhtä vaivattomasti kuin tavallisen perheen nuorelle.

Identiteettiään rakentaessaan nuori etsii vastauksia kysymyksiin:

Mikä tekee minusta minut?

Mitä minuun kuuluu, ja mihin minä kuulun?

Miten olen samanlainen ja miten erilainen kuin muut?

Ihmisen peruskysymyksiin omasta itsestä ei ole helppo vastata, jos on asunut monessa kodissa. (Laurila 2008, 100).

Järventien (2001) mukaan lapsen identiteetti on yhteydessä hänen saamaansa perushoivaan. Perushoiva on lapsen saama huolenpito eli ravinto, lepo, puhtaus ja turvallisuus. Huonon lapsuuden tunnusmerkki on, että perushoiva on ollut puutteellista ja lapsen identiteetti on profiililtaan kielteinen. Näillä lapsilla syrjäytymisriski on korkea. Hyvää lapsuutta luonnehtii riittävän hyvä perushoiva ja myönteinen käsitys itsestä. Tällöin ei myöskään ole syrjäytymisriskiä. (Järventie 2001, 85). Bardy (2001) nostaa esiin tutkimuksen, jossa on havaittu selviytymisen kriittisiä tekijöitä: ikätovereita vähäisempi koulutus, pulmat terveydentilassa, häpeä, juurettomuus, yksinäisyys ja irrallisuuden kokemukset. (Bardy 2001, 69). Kansiotyöskentelyn tässä osiossa kootaan itseen liittyviä asioita ja vahvistetaan itsetuntoa, jotta nuorelle syntyy itsestään positiivinen ja vahva minäkuva.

Tärkeää on saada paperille näkyviin ainakin seuraavat asiat:

Minä: haastatellaan läheisiä ja etsitään tietoa ajasta aivan vauvasta alkaen

Perhe: kuvataan oma ydinperhe

Suku: tehdään sukupuu

Läheiset: etsitään nuorelle tärkeitä naapureita, kaverit

Missä olen asunut, ollut päivähoidossa, käynyt koulua: pyritään tekemään mahdollisimman tarkka lista paikoista, joissa nuori on ollut.

4.7 Sijoituspolku

Bardyn (2001) mukaan tutkimus osoittaa, että on tärkeää ymmärtää sijoitusta edeltäneiden, sen aikaisten ja sen jälkeisten tapahtumien merkitys nuorelle. Hyvät

suhteet sijaisperheessä ja vähintään tietoisuus omasta historiasta, sijoituksen syyt mukaan lukien, ovat tärkeitä etenkin silloin, kun yhteydet biologiseen perheeseen eivät toimi. Osallisuuden ja turvallisuuden toiveet on huomioitava erityisesti, jotta voidaan estää nuoren epätietoisuus siitä, kenen puoleen voi kääntyä avun tarpeessa. (Bardy 2001, 69). Pösö (1995) toteaa, että kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten kohdalla on aiheellista puhua sijoitusurista. Hänen mukaansa sijoituksilla on taipumusta toistua. Syiksi löytyy sekä lasten ongelmat että lastensuojelun työkäytännöt. Lapsi otetaan pääsääntöisesti ensin laitossijoitukseen. Koska sijaishuolto on viimesijainen toimenpide ja tarkoitettu lyhytaikaiseksi syntyy helposti useamman sijoituksen sarja, jossa lapsi kulkee kodin ja sijaispaikan väliä. (Pösö 1995, 83–84). Laurilan (2008) mukaan sijaisperheessä kasvaneiden nuorten tarinoissa voi olla suuriakin aukkoja. Muisti voi kieltäytyä muistamasta avainkokemuksia, joilla kuitenkin on vaikutusta tunnemaailmaan. Oma historia pitäisi kuitenkin tulla käsitellyksi. On tärkeää tietää, ketkä ovat olleet lähimpiä kasvattajia ja missä. Erittäin tärkeää on tietää, miksi huostaanotto on tehty. (Laurila 2008, 107)

Tällaiset kokemukset pitää käsitellä, jotta nuoren kehitys pääsisi etenemään. Kansion sijoituspolku-osio on tarkoitettu selvittämään nuoren omaa historiaa.

Kansioon tehdään elämäankaari tai aikajana, jossa käydään läpi nuoren elämään vaikuttaneita tapahtumia. Samalla pyritään selvittämään sijoitukseen johtaneita tapahtumia. Näin nuori saa kuvaa siitä miksi hänet on sijoitettu ja mitä sijoituksella halutaan muuttaa nuoren elämässä.

Mahdollisuuksien mukaan tehdään menneisyysmatkailua. Dokumentoidaan paikkoja, jotta nuorelle hahmottuu hänen elämänsä paikat. Tuovila (2008) toteaa, että menneisyysmatkailussa nuoren kanssa kootaan hyvin konkreettisesti hänen menneisyytensä pirstaleita ja rakennetaan niistä kokonaista tarinaa. Nuori ja esimerkiksi omahoitaja vierailevat niissä paikoissa, joissa lapsi on asunut tai ollut sijoitettuna, sekä tapaavat niitä henkilöitä, jotka ovat olleet hänelle merkittäviä ja jotka vielä muistavat lapsen tai osaavat liittää puuttuvia palasia hänen elämänsä palapelissä. Nämä kaikki tapaamiset ja vierailut dokumentoidaan hyvin tarkasti. Fyysiset paikat nostavat esiin kadonneita muistoja ja tarinoita. Nuorella on näin mahdollisuus koostua tätäkin kautta. (Tuovila 2008, 74).

Varilon (2000) mukaan nuori ei pysty sitoutumaan tähän päivään eikä suunnittelemaan tulevaisuuttaan, jos hän ei tunne menneisyyttään. Hänen mukaansa menneisyys voidaan rakentaa uudelleen menneisyysmatkailulla. Lastenkotinuoren elämä voi olla hyvin katkonaista sisältäen sijoitukset lastenkotiin, takaisin kotiin ja taas lastenkotiin jne. Tavallista on, että sijoituksia on kymmenen, jopa kaksikymmentä. Tällaisella nuorella voi olla täydellisiä muistiaukkoja elämästään. Hänellä ei ole muistikuvia itsestään eikä henkilöistä, jotka ovat häntä hoitaneet. Muistikuvat puuttuvat myös tapahtumista ja paikoista, joissa hän on elänyt. Olemassa olevat muistikuvat ovat tavallisesti hajanaisia, epäyhtenäisiä ja epäselviä. Nuoret kyllä haluaisivat muistaa, mutta heillä ei ole ollut mahdollisuutta muisteluun, mikä on yksi perheen tärkeimmistä tehtävistä. Muistelu luo tarinan perheestä ja siihen liittyvät perheenjäsenten elämäntarinat. Lastensuojelunuoret elävät tavallaan ajan ulkopuolella. Elämä on vain nykyhetkessä, ilman menneisyyttä ja tulevaisuutta. Muistiaukko on tärkein syy nuoren heikkoon minuuteen. Menneisyysmatkailun idea on kaivaa esiin nuoren menneisyys ja kohdata se. Sen avulla pyritään yhdistämään kadonneita elämänosia ja parantamaan näin nuoren identiteettiä. Paikan, ajan ja tunteiden yhteensulautuminen rakentaa vähitellen elämäntarinan. Menneisyysmatkailussa on nuoren tukena omahoitaja. He matkustavat yhdessä nuoren menneisyyden paikkoihin tapaamaan henkilöitä ja tutustumaan paikkoihin, jotka ovat olleet osa nuoren elämää. Kadonneiden sukulaisten ja ammatti-ihmisten löytäminen on tärkein tavoite. (Varilo 2000, 5).

Menneisyysmatkailun pohjaksi nuori ja omahoitaja rakentavat tikapuut eli aikatauluttavat nuoren elämän: mitä sellaista on kunakin kuukautena ja vuotena tapahtunut nuorelle ja hänen perheenjäsenilleen, joka on suoranaisesti vaikuttanut nuoren elämään. Elämänkulun aukkoja täytetään huolto- ja laitostertomuksilla, haastatteluilla ja vierailuilla niihin paikkoihin, joissa nuori on aiemmin elänyt. Matkan aikana on tarkoitus selvittää nuoren koko suku, aiemmat sosiaalityöntekijät ja omahoitajat eri laitoksissa sekä mahdolliset perhesijoitukset. Menneisyysmatkan aikana kerätään myös valokuvia, videonauhoja, leluja ja muita nuoren lapsuuteen liittyviä esineitä. Onneksi nuoriso- ja lastenkodit ovat tajunneet, että lapsella pitää olla omaa elämää: ikiomia leluja, omia valokuvia ja omia muistiinpanoja. Ilman niitä lapset menettävät menneisyytensä. Menneisyysmatkan aikana on tärkeää taltioida myös nykyhetkeä: omahoitaja ja nuori tekevät muistiinpanoja, kerätään matka-,

hotelli- ja ravintolakuitteja sekä valokuvia. Näin saadaan kootuksi nuorelle muistojen kirja – oma elämänkerta. (Varilo 2000, 5).

4.8 Harrastukset

Tässä osiossa pyritään löytämään nuoren vahvuuksia ja kannustetaan häntä osallistumaan harrastuksiin. Nuorelle olisi tärkeää saada onnistumisen kokemuksia vahvistamaan itsetuntoa. Osallistumalla ympäristön toimintaan saadaan sosiaalistaverkostoa kasvun tueksi. Kyrönseppän ja Rautiaisen (1993) mukaan lapsen vapaa-ajan vietto on tärkeä osa hoito- ja kasvatussuunnitelmaa. Harrastuksiin eivät kuulu vain sellaiset asiat, joita harrastetaan laitoksen ulkopuolella. On hyvä ottaa esiin myös ajankäyttö laitoksen sisällä. (Kyrönseppä & Rautiainen 1993, 105). Nuorten kannustaminen ja taloudellinen tukeminen harrastus- ja vapaa-ajantoimintaa jää hyvin helposti vaille huomiota, vaikka harrastukset ovat hyvä väylä saada onnistumisen kokemuksia ja rakentaa sosiaalisia verkostoja ja sitä kautta vahvistaa oman elämänsä hallintaa. Säännöllisillä harrastuksilla saadaan elämään rytmiä ja mielekkyyttä. (Laaksonen 2004a, 40). Tuovila (2008) toteaa, että on ensiarvoisen tärkeää ohjata lapsi harrastusten pariin ja löytämään lahjakkuutta itsestään. Musiikki, draama, liikunta, kädentaidot tai mikä tahansa harrastus, josta lapsi voi huomata nauttivansa ja löytävänsä iloa, on tärkeää. Hyvät ja iloiset asiat rakentavat parhaiten psyykeä. On tärkeää auttaa lasta kaikin tavoin löytämään kykynsä ja saamaan ne käyttöönsä. Yllättävän monesti lapsesta löytyy kyvykkyyttä ja monenlaista lahjakkuutta, kunhan hänet onnistutaan auttamaan alkuun ja kiinnostumaan omista taidoistaan ja kyvyistään. (Tuovila 2008, 73).

Kansioon voidaan tehdä harrastuskalenteri, jossa näkyvät harrastuspäivät ja kellonajat. Näin voidaan miettiä onko harrastuksia sopiva määrä ja miten niiden ajat sopivat nuoren koulun- tai työssäkäyntiin. Kalenteri toimii myös muistin tukena ja näin voidaan välttyä sopimasta menoja päällekkäin. Lisäksi nuori oppii merkitsemään sovittuja tapaamisia ja menoja.

Kyrönseppä ja Rautiainen (1993) toteavat, että häiriintyneet lapset eivät osallistu harrastustoimintaan. Siksi onkin tärkeää, että laitoksessa järjestetään harrastustoimintaa niille lapsille, jotka tarvitsevat harjoitusta saadakseen valmiuksia selviytyä laitoksen ulkopuolisesta harrastustoiminnasta oman ikäistensä kanssa. Onkin

tärkeää, että laitos kehittää työskentelymuotoja tukemaan lapsen tai nuoren osallistumista ympäristön tarjoamiin harrastuksiin, kun se on hänelle mahdollista. Laitoksen järjestämä harrastustoiminta on korjaavaa hoitoa ja kasvatusta, ts. sillä pyritään auttamaan lasta rohkaistumaan osallistumaan vertaisryhmälle tarkoitettuun toimintaan. (Kyrönseppä & Rautiainen 1993, 122). Kyrönseppän ja Rautiaisen (1993) mukaan liikunnasta voi myös löytää korjaavan hoidon ja kasvatuksen mahdollisuuksia. Erityisesti joukkuepelit, jotka toimivat ja sujuvat tarkkojen sääntöjen mukaan, antavat mahdollisuuden harjoitella sääntöihin sopeutumista ja niiden harjoittelua. Monet liikuntalajit edellyttävät hyvää lihasten hallintaa. Jos lapsella tai nuorella on vaikeuksia itsehallinnassa, ovat esimerkiksi laskettelu ja aerobiohyvää harjoitusta lihasten hallitsemiseen. (Kyrönseppä & Rautiainen 1993, 122).

Omaohjaaja voi yhdessä nuoren kanssa tutustua lähiympäristöön ja sen tarjoamiin mahdollisuuksiin. Samalla nuorta opetetaan tutkimaan asuinalueitaan ja etsimään mahdollisuuksia ympäristöstään.

4.9 Verkostot

Tehdään verkostokartta ja käydään sitä läpi niin, että saataisiin esiin joukko, joka voisi olla nuoren tukiverkostoa, kun nuori muuttaa itsenäiseen asumiseen. Verkostokarttaan tulevat myös monet tahot, joiden kanssa nuoren on pakko osata toimia kuten sosiaali- ja terveystoimet. Verkostokartan yhteydessä voidaan nuorelle koota myös osoitekirja. Samoin kalenterin käyttöä voidaan harjoitella ja katsoa millaisia tapaamisia nuorella on verkoston henkilöiden kanssa.

Verkostoja tutkittaessa ja koottaessa on hyvin tärkeää käydä läpi virastot. Opetetaan kaikki ne paikat, joissa voi joutua asioimaan. Nuoren kanssa käydään läpi virastot ja mitä missäkin hoidetaan. On myös syytä laittaa ylös yhteystietoja. Esimerkiksi Kelan palvelujen tunteminen on tärkeää, koska siellä hoituvat muun muassa opiskeluun liittyvät tuet.

Verkostoa käsiteltäessä on mietittävä tarkoin nuoren läheiset ja ystävät. Sieltä pitää nostaa esiin henkilöt, joilta nuori voi pyytää apu ja tukea tilanteissa, joita ei itse osaa tai pysty hoitamaan. Nuorelle on hyvin merkityksellistä, että hänen lähipiirissään olisi edes yksi turvallinen aikuinen, jonka puoleen voi kääntyä.

Verkostokartta on hyvä ja jo paljon käytetty työskentelymuoto, mutta sen käyttöä voidaan laajentaa ja tehostaa osoitekirjalla ja kalenterilla.

4.10 Arkielämän taidot

Elämässä on paljon asioita, joita kohtaa arjessa ja joista pitää selvitä. Monilla sijoitetuilla nuorilla on puutteita tavallisen arjen selvittämisessä ja sietämisessä. Heiltä puuttuu usein vuorokausirytmä sekä normaali osallistuminen ympäristön elämään. Arkielämän taitoja opetellaan sijoituksen alusta alkaen. Uusia taitoja tarvitaan sitä mukaan kuin ikää tulee lisää. Kansiotyöskentelyssä tämä huomioidaan ja tehtävät laajenevat ja monipuolistuvat itsenäisen asumisen lähestyessä.

Näistä asioista tehdään lista ja siihen rastietaan kohdat, jotka hallitaan, joihin on tutustuttu. Tärkeintä on tietenkin valita asioita, jotka ovat ikään ja aikaan sopivia ja tarpeellisia. Nuorella pitää olla hallussa seuraavia asioita:

- a. koulutus (peruskoulun suorittaminen, opiskelupaikka, ammatti, ammatinvalinnanohjaus, työvoimatoimiston palvelut, oppisopimus, opintotuki)
- b. työ (työvoimatoimisto, työhakemus, CV, työpaikkahaastattelu, työsopimus, työtodistus)
- c. raha (budjetointi, pankkitili, pankkikortti, laskujen maksaminen, säästäminen)
- d. ruoka (säännöllisyys, terveellisyys, hinta, ruuanlaitto, ruokaostokset)
- e. siivous (säännöllisyys, välineet)
- f. vaatteet (hankinta, sopivuus, pesu, silitys, säilytys)
- g. henkilökohtainen hygienia (peseytyminen)
- h. terveys (elämäntavat, kodin lääkekaappi, terveyskeskus, EA, hammashuolto, terapiat, lääkitykset, päihteet, seksuaalisuus)
- i. virastoissa asiointi (työvoimatoimisto, KELA, poliisi, maistraatti, verotoimisto, posti, kunnanpalvelut: sosiaalitoimisto, asuntotoimisto, päivähoito)
- j. vapaa-aika (harrastukset, kaverit)

- k. säännöt, lait (ikärajoitukset)
- l. asuminen (asunnonhaku, vuokrasopimus, vesi, sähkö, asumisen säännöt, kotivakuutus, kalustaminen, kodinkoneet: pyykinpesukone ja imuri, ympäristö)
- m. puhelin, tietokone+internetyhteys, oma vakuutus, tv-lupa, lehdet

4.11 Jälkihuolto

Sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen on järjestettävä lapselle tai nuorelle jälkihuolto sijaishuollon päättymisen jälkeen. Sen tarkoitus on tukea nuoren hoitoa ja kasvatusta. Lastensuojelulain 75 § määrittelee:

”Sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen on järjestettävä lapselle tai nuorelle tämän luvun mukainen jälkihuolto 40 §:ssä tarkoitetun sijaishuollon päättymisen jälkeen. Jälkihuolto on järjestettävä myös 37 §:ssä tarkoitetun avohuollon tukitoimena tapahtuneen sijoituksen päättymisen jälkeen, jos sijoitus on kestänyt yhtäjaksoisesti vähintään puoli vuotta ja kohdistunut lapseen yksin.

Jälkihuoltoa voidaan järjestää myös muulle kuin 1 momentissa tarkoitetulle lastensuojelun asiakkaana olleelle nuorelle.

Kunnan velvollisuus jälkihuollon järjestämiseen päättyy viiden vuoden kuluttua siitä, kun lapsi on ollut 1 momentissa tarkoitetun kodin ulkopuolisen päättymisen jälkeen viimeksi lastensuojelun asiakkaana. Velvollisuus jälkihuollon järjestämiseen päättyy viimeistään, kun nuori täyttää 21 vuotta.” (LSL 417/2007 75 §)

Lastensuojelulain 76 § määrittää jälkihuollosta seuraavaa:

”Kunnan on järjestettävä lapsen tai nuoren tuen tarpeisiin perustuva 30 §:n 4 momentin mukainen asiakassuunnitelma huomioon ottaen tukemalla lasta tai nuorta sekä hänen vanhempiaan ja huoltajiaan sekä henkilöä, jonka hoidossa ja kasvatuksessa lapsi tai nuori on, siten kuin tämän lain avohuollon tukitoimia koskevassa 7 luvussa, perhehoitajien tukemista huollon siirron jälkeen koskevassa 46 §:n 2 momentissa, ihmissuhteita ja yhteydenpitoa koskevassa 54 §:ssä sekä tässä luvussa säädetään.

Jälkihuollon päättyessä sosiaalityöntekijän on tarvittaessa laadittava yhdessä nuoren kanssa suunnitelma, johon kirjataan jälkihuollon päättymisen jälkeen nuoren käytettävissä olevat palvelut ja tukitoimet.” (LSL 417/2007 76 §)

Oman työntekijän antaman neuvonnan ja ohjauksen rinnalla käytetään muitakin psykososiaalisia keinoja, kuten tukihenkilöä tai – perhettä, verkostokartoitusta ja vertaistukiryhmiä. Viimeistään tässä vaiheessa on aika turvata nuorelle mahdollisuus elämäkerralliseen työhön myönteisen identiteetin mahdollisuuksien vahvistamiseksi. Työskentelyyn pitää kuulua myös keskustelut siitä, keihin nuori voi luottaa ja mihin hän tuntee kuuluvansa, keiltä hän voi pyytää tarvitessaan apua yms. Sisarussuhteet ja nuorten keskeinen vertaistuki ovat merkityksellisiä jaksamiseen ja elämänhallintaan liittyvissä asioissa. Harrastustoiminta on hyvä väylä saada onnistumisen kokemuksia ja luoda sosiaalista verkostoa. Tämän vuoksi niitä on hyvä tukea. Läheisneuvonpito on hyväksi todettu menetelmä aktivoida ja sitouttaa nuoren lähiverkosto erilaisissa siirtymävaiheissa. (Taskinen 2007, 90).

Kansiotyöskentely jälkihuollon tukena

Korhonen (2008) kirjoittaa jälkihuollosta lastensuojelun eräänä haasteena: ”Eniten minua surettaa, kuinka yleistä on se, että nuori lähtee ovet paukkuen täysi-ikäisyyden saavutettuaan sijaisperheestä, perhekodista tai nuorisokodista, ja yhteydenpito tähän perheeseen jää sitten siihen. Se on nuoren kannalta todella huono lähtökohta elämälle, että ei ole kiinteää aikuissuhdetta. Jos välit omaan biologiseen perheeseen on huonot, kenen luokse tällainen nuori menee viikonloppuisin tai kun on juhlapäivä, kuten jouluku, miten hän sen viettää, yksin jossain kaupunkiyksiossä kynttilän valossako? Keneltä he kysyvät neuvoja elämän vuoristoradassa, kuka heidän itseluottamustaan tukee, kuka keskustelee heidän kanssaan ja antaa sen ”viisaamman” neuvon? Usein näillä nuorilla on kyllä seuraa, mutta minkälaista? Ryyppyseuraa esimerkiksi. Mistä tämä ilmiö johtuu? Varsinkin poikien kohdalla se on niin yleistä, että hirvittää!” (Korhonen 2008, 26). Tämä tukee sitä, että kansiotyöskentely on hyödyllistä. Nuorelle kootaan esimerkiksi verkosto, jossa on nuorelle tärkeät aikuissuhteet. Sellaiset aikuiset, joilta saa neuvoja ja joiden luona voi viettää esimerkiksi juhlapäiviä.

Jälkihuoltoon siirtymisen lähestyessä pidetään palaveri, jossa mietitään mitä nuori tarvitsee jälkihuoltona. Nyt kun käytössä on nuoren oma kansio, niin suunnittelu helpottuu, koska on olemassa tietoa nuoren tiedoista ja taidoista. Merkittävää on, että myös nuori itse näkee mitä osaa.

5. JOHTOPÄÄTÖKSET JA JATKOTUTKIMUSTARVE

Opinnäytetyöni tarkoitus oli luoda sijaishuoltopaikoille itsenäistymisohjelma, joka kattaa koko sijoituksen keston. Sen on tarkoitus antaa nuorelle hyvät arjen taidot ja parantaa elämänhallintaa. Työskentelyn kuluessa koottu kansio antaisi hyvät taustatiedot nuoren taidoista suunniteltaessa jälkihuoltoa. Kansio olisi myös hyvä työväline ohjaajalle tukea nuoren kasvua ja kehitystä.

Työ oli tarkoitus tehdä tietylle laitokselle räätälöitynä heidän toimintaansa sopivaksi. Valitettavasti vaikean sairauteni aiheuttaman neljän vuoden opiskelutauon takia tämä laitos ”putosi” pois ja jouduin muuttamaan työni sisältöä. Se muuttui kansioksi, joka sisältää työmuotoja itsenäistymisen tukemiseen. Työssä tuon esille niitä asioita, jotka on tärkeitä hallita lähdettäessä sijaispaikasta itsenäiseen asumiseen. Pyrkimyksenä on antaa ohjaajan työhön näkökulmia ja toimintamalleja nuoren tukemisessa.

Itsenäistymisohjelma on tärkeä osa kasvua sijaispaikassa. Omaohjaajuus on tärkeässä roolissa ohjelman toteutuksessa. Omaohjaajille onkin löydyttävä riittävästi työskentelyaikaa nuorensa kanssa. Tämä tuo oman haasteensa työvuorosuunniteluun. Omaohjaajan ja nuoren hyvä ja luottamuksellinen suhde on myös tärkeässä osassa työskentelyn onnistumisessa. Keskusteluissa saattaa nousta esiin vaikeita asioita, jotka aikuisen pitää kyetä ottamaan vastaan ja käsitellä nuoren kanssa.

Työni jää mielestäni nyt irralliseksi, koska minulta puuttuu sijaispaikka, johon työ olisi räätälöity. Näin ollen minulla ei myöskään ollut nuoria, joilta olisin voinut kysellä mielipiteitä siitä, mitkä taidot ja tiedot olisivat heistä tarpeellisia omassa asunnossa asuttaessa. Nuorilta olisi myös ollut hyvä saada selvitettyksi kuinka paljon he haluavat ja olettavat tarvitsevänsä apua ja tukea sijaispaikastaan. Tämän lisäksi kansio ei ole vielä julkaisukunnossa, joten työ sisältää vain yleisesti tietoa itsenäiseen elämään tarvittavista taidoista teoriaosuudessa. Erillinen kansio, jossa on koottuna erilaisia toimintamalleja ja – käytäntöjä on nyt vain omaan käyttööni, koska se vielä tarkemmin työstämättä.

Pidän kuitenkin itsenäistymisen tukemista niin tärkeänä kehitettävänä sijaishuollossa, että päädyin jatkamaan työtäni. Uskon sisällön kuitenkin olevan hyödyllistä tietoa ohjaajille heidän työssään nuorten kanssa sekä sijaispaikoille suunniteltaessa

itsenäistymisohjelmaa. Itse olen siirtynyt työhön perhekotiin perhekotiäidiksi ja vastuuhenkilöksi. Seuraavana työnäni onkin muokata tämä nyt syntynyt kansio sopivaksi omille perhekotilapsilleni. Lisäksi toivon, että pääsen jatkamaan opiskeluni jossain siten, että voin muokata kansioista julkaistavan version. Tällä hetkellä kansio sisältää valmista materiaalia ja jonkin verran itse kehittämiäni tai muokkaamiani menetelmiä. Koska valmista hyvää materiaalia on olemassa, on niiden kokoaminen yhteen mielestäni järkevää. Kansio jättää työntekijälle vapaat kädet kehittää, muuttaa ja lisätä siihen menetelmiä. Jokaisella työpaikalla sitä voidaan muokata omalle yksikölle sopivaksi.

Uskoa siihen, että tätä työtä kannatti jatkaa, sain Kelan julkaisemasta Perhepiirissäteoksesta. Siinä on Tarja Heinon ja Marianne Johnsonin artikkeli ”Huostassa olleet lapset nuorina aikuisina”. Muissa Pohjoismaissa tutkimuksia on tehty huomattavasti enemmän. Koska nähtävissä on kaikissa tutkimuksissa eri maissa, että huostassa olleiden nuorten koulutustaso jää heikommaksi, he sairastuvat psyykkisesti useammin, he saavat lapsia nuorena ja tämän lisäksi todennäköisyys kuolla nuorempana, joutua työttömäksi, yrittää itsemurha ja joutua tapaturmiin on korkeampi, niin katson, että elämän ja arjen hallinnan opettamisella ja tukemisella on suuri merkitys. Työni merkitystä tukee se, että on todettu pysyvien ja turvallisten aikuisten, harrastusten ja toimintojen vaikutus suotuisana apuna selvitä aikuisuudesta.

Vaikka en tähän työhön saanut kaikkea sitä mitä alun perin ajattelin ja suunnittelin, niin mielestäni tämä on hyvä alku tehdä jotain, millä voisimme tukea lastensuojelun asiakasnuorten kehitystä hyvään ja turvalliseen aikuisuuteen. Itse tulen jatkamaan kansion kehittelyä arjessa oman työni ohella.

LÄHTEET

Aaltonen, M., Ojanen, T., Vihunen, R. & Vilen, M. 2003. Nuoren aika. Porvoo: WSOY.

Bardy, M. 2001. Pikkulapsen sijoitus oman kodin ulkopuolelle – syrjäytymisen ja liittymisen risteyskohta. Teoksessa Järventie, I. & Sauli, H. (toim.). 2001. Eriarvoinen lapsuus. Porvoo: WS Bookwell Oy. 47 – 81.

Hämäläinen, J. 2000 Sosiaalipedagoginen strategia koulutuksesta ja työstä syrjäytyneiden nuorten ja syrjäytymisuhan alla elävien nuorten auttamiseksi. Kuopio: Snellman-instituutti.

Hämäläinen, J. 2001. Johdatus sosiaalipedagogiikkaan. Kuopio: Savon Kopiokeskus Oy/Yliopiston painatuskeskus.

Järventie, I. 2001. Eriarvoisen lapsuuden muotokuvia. Teoksessa Järventie, I & Sauli, H. (toim.). 2001. Eriarvoinen lapsuus. Porvoo: WS Bookwell Oy. 83 – 124.

Katajavuori-Vartiainen, M., 23.11.2005, sosiaalipedagogiikan kurssin luentomuistiinpanot, Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Korhonen, J. 2008. Tarinani lastensuojelun asiakkaana, sosiaalialan ammattilaisena ja äitinä. Teoksessa Ketola, J. (toim.) 2008. Menetyksistä mahdollisuuksiin. Perhehoitoa lasten ja vanhemmuuden tueksi. Juva: WS Bookwell Oy. 15-28.

Kronqvist E-L. & Pulkkinen M-L. 2007. Kehityopsykologia, Matkalla muutokseen. Porvoo: WSOY.

Kyrönseppä, U. & Rautiainen, J-M. 1993. Lapsi laitoksessa. Porvoo: WSOY.

Laaksonen, S., 2004a. Huostaanoton, sijaishuollon ja jälkihuollon laatu, teoksessa Puonti, A., Saarnio, T. & Hujala, A. (toim.) Lastensuojelu tänään. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Laki lastensuojelulain muuttamisesta 88/2010

Lastensuojelu 2010. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinninlaitos. 20.10.2011.

Lastensuojelulaki 417/2007

Laaksonen, S. (toim.), 2004b. Jälkihuolto-opas, Sijaishuollon neuvottelukunnan julkaisuja 17. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy.

Laurila, A. 2008. Nuoren itsenäistymisen tukeminen. Teoksessa Ketola, J. (toim.) menetyksistä mahdollisuuksiin Perhehoitoa lasten ja vanhemmuuden tueksi. Juva: WS Bookwell Oy. 99–122.

Mönkkönen, K., Nurro, M. & Väisänen, R. 1999. Sosiaalipedagogiikan käytännön sovelluksia. Kuopio: Kuopion yliopisto.

Oranen, M. Lasten osallisuus. Sosiaaliportti, lastensuojelun käsikirja, verkkodokumentti. <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/hallinto/lapsenosallisuus/> luettu 17.9.2009

Pösö, T.1994. Laitos lapsen etuna. Teoksessa Törrönen, M. (toim.) Lapsen etu, viidakon laki. lastensuojelun Keskusliitto. Julkaisu 94. Helsinki: Painopörssi Oy. 40 – 53.

Pösö, T.1995. Hoidollisuus ja kokonaisvaltainen huolenpito lastensuojelutyössä – välineenä sijaishuolto. Teoksessa Virtanen, P. (toim.) Näkökulmia lastensuojeluun. Juva: WSOY:n graafiset laitokset. 78–94.

Pösö, T. 2004, Kasvatustyö sijaishuollossa, teoksessa Puonti, Annamajja, Saarnio, Tuula, Hujala, Anne (toim.) Lastensuojelu tänään. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino.

Rautiainen, J-M. 1998. Lasten kotikasvatus välittä heikosti arjen osaamista. Sosiaaliturva 15/1998. 15–16.

Räty, T., 2007. Uusi lastensuojelulaki. Helsinki: Edita Prima Oy.

Suomen Perustuslaki 11.6.1999/731

Taskinen, S. 2007. Lastensuojelulaki (417/2007), soveltamisopas. Stakes oppaita 65. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino Oy.

Tervonen-Arnkil, K. 2008. Teoksessa Ketola, J. (toim.) 2008. Menetyksistä mahdollisuuksiin. Perhehoitoa lasten ja vanhemmuuden tueksi. Juva: WS Bookwell Oy. 147–160.

Tuovila, P., 2001. Eheänä elämään. Lastenkoti korjaavana kokemuksena. Projektiraportti. Julkaisu 2001. Suomen kasvatus- ja perheneuvolaliitto ry.

Tuovila, P. 2008. Menetykset ja lapsen kehitys. Teoksessa Ketola, J. (toim.) 2008. Menetyksistä mahdollisuuksiin. Perhehoitoa lasten ja vanhemmuuden tueksi. Juva: WS Bookwell Oy. 29–75.

Varilo, E., 2000. Menneisyysmatkailulla kadonnutta aikaa etsimään. Sosiaaliturva 5/2000. 4-6.

Väliavaara, C. 2008. Lapsilähtöisiä vuorovaikutuksen välineitä. Teoksessa Ketola, J. (toim.) 2008. Menetyksistä mahdollisuuksiin. Perhehoitoa lasten ja vanhemmuuden tueksi. Juva: WS Bookwell Oy. 77-97.